



heemkunde denekamp
dorpsgeschiedenis

4

1978



UITGAVE VAN **heemkunde denekamp**
dorpsgeschiedenis

REDACTIE H. Boink, Diepengoor 16, Denekamp
tel. (05413) 2261

J.A. den Ouden, Clematisstraat 26,
Denekamp
tel. (05413) 2800



'n WOORD
VAN TE VUURT'N

Met het eind van het kalenderjaar in zicht willen we u dit laatste nummer van ons eerste bestaansjaar presenteren. Een jaar dat we, voor wat betreft het contactblad, min of meer hebben beschouwd als proef.

Een proef, waarvan ondertussen gebleken is, en dat mogen we toch wel concluderen, dat die toe is aan een meer definitieve vorm. Hierover kunt u elders in dit blad meer lezen.

Wij van onze kant zeggen graag toe ons hiervoor verder te willen inzetten. Hierbij staat ons wel voor ogen, dat we dit niet alleen kunnen. Dit is al eens eerder in dit "woord van te vuurt'n" naar voren gebracht. Er zal steeds, ook al om aan het doel van ons blad tegemoet te komen, gezorgd moeten worden voor afwisseling in de artikelen. Voor een zekere diversiteit kunt onder meer u, als lezer van dit blad, zorgen. Het is niet de bedoeling er een soort regio-brievenbus in de stijl van Johan Buursink van te maken. Integendeel. Waarbij we gelijk op moeten merken, dat in die regio-brievenbus iets terug te vinden is, waarvan we zeggen: "Ja, dat is een mooi hulpmiddel"

We hebben de vorige keer nog eens uw medewerking gevraagd bij het zoeken naar een toepasselijke naam voor ons blad. Nu kunt u natuurlijk wel hardop denken: "Wat zegt nu een naam". Maar dit is toch wel erg belangrijk voor de herkenbaarheid. Intussen hebben ons al wel enkele aardige reacties bereikt. We vonden het nog niet elegant om nu al vast een keuze te maken.

Zoals hiervoor al is vermeld is het de bedoeling, dat met ingang van 1979 het blad een wat meer definitieve vorm gaat krijgen. De verschijningsfrequentie zal komen te liggen rond drie à vier keer per jaar, waarbij het streven gericht is op vier keer. De aanduiding van het blad, alsmede misschien de omslagfiguratie willen we dan ook nader bezien. Voorts willen we er nogeens op wijzen - dit om niet-reële kritiek te voorkomen - dat dit blad bedoeld is om de leden van Heemkunde Denekamp enerzijds op de hoogte te houden van de ontwikkelingen, die er gaande zijn op het heemkunderrein, en anderzijds om hen te laten meedelen in die dingen en aangelegenheden, die zich vroeger in deze streek hebben afgespeeld, en waarbij men direkt of indirekt betrokken kan zijn geweest. Heel graag zelfs zien we reacties tegemoet, natuurlijk ook kritische, al zijn ze verantwoord-negatief. Daar kunnen we per slot van rekening alleen maar van leren. Dat geeft juist dit blad dan die functie, welke we er mee voor ogen staan.

De winterse tijden zijn begonnen, zij het nog matig. Voor natuurliefhebbers is de winter het stille seizoen. Egels en vleermuizen houden hun winterslaap. De natuur komt tot rust. De eerste vorst heeft er toe bijgedragen, dat de van de overgebleven gewassen de bovengrondse delen reeds zijn verdord of vergaan.

Dit jaargetijde bij uitstek geeft toch vaak meer vuur en inhoud aan gevoelens, die er zoal kunnen leven in de mens en zijn naaste omgeving. We kennen allemaal wel het paasstaakslepen, zoals zich dat nog steeds volgens goed oud-gebruik in en rond Denekamp voltrekt.

Maar rond Kerstmis wordt het allemaal wat mysterieuzer, het wordt wat minder in verband gebracht met oude gebruiken. Ja, natuurlijk, we kennen de traditie rond het gebruik van de midwinterhoorn, of de kersthoorn (!?), zoals het Twents volkslied wil. De "Kemissie veur 't mirreweenterhoornbloazen" zal er al weer ontzettend druk mee zijn. Het midwinterhoornblazen is zelfs al zover gevorderd en ingeburgerd, dat aan de muziekschool te Borne er dit jaar een cursus in is gegeven.

Elke buurtschap mag tegenwoordig op zijn eigen manier in de wedstrijden meeblazen. Deze vinden dit jaar plaats op Tweede Kerstdag bij café De Ster (Broenman) in Beuningen. Regelmatig hebben we de geluiden al weer kunnen horen van de beoefenaars van dit oude gebruik, waarbij "n oalen roop" zeker niet wordt vergeten. Of zoals Cato Elderink dichtte: "Den woonderen klaank, den laank zich rekkende toon, dee duur de kloore locht in disse dage röp en van verlangen klaagt noa 't feest van Kerstmis dat koomp".

Typisch oude Twentse Kerstliederen kennen we niet. Vermoedelijk zijn er wel enige geweest. Volgens oude gegevens schijnt vroeger wel het volgende liedje te worden gezongen.

"Karsoavendje, karsoavendje
Dan ette wi-j volop
Dan slacht mien vader n'n pekkelherink
En dan krieg ik den kop."



Het woord "winter" wordt altijd verbonden aan ijs en sneeuw, welke op hun beurt weer associaties oproepen aan wintersport. Wintersport, ergens in de Alpen, dan wel te verstaan. Want op wintersport is het klimaat in ons Nederland en Twente niet - meer - berekend.

Ja, natuurlijk, we weten wel dat bijvoorbeeld Dene-kamp een fraaie ijsbaan heeft. Maar wanneer is hier dan een beetje ijs? Vroeger was dat wel anders, horen we al zeggen. Ja, vroeger, toen was alles anders. Als mensen over vroeger spreken, hebben ze het allemaal over verschillende tijden naar gelang hun eigen leeftijd. Zo praten kinderen ook al over vroeger. Vroeger kan echter ook verbeelden de tijd, dat iedereen nog stil zat "as de vaar zien'n naam môs zett'n."

Vroeger was het allemaal anders. Laat dat nog waar zijn ook. De meesten van ons weten nog wel, dat er zo'n vijftientig tot dertig jaar terug nog een hele winter sneeuw lag, en niet zo zuinig ook. Je ging dan nog op klompen naar school, ja lopen. Menigeen wel vier kilometer ver, met van die kleine maat-22-klompen. Gaan we dan nog eens

weer zo'n periode terug in Denekamp en omgeving, dan zien we dat hier menig weide- en bouwland des winters gedurende korte of langere tijd onder water stond.

Voor al gronden langs de Dinkel, welke dan ook een goede plaats boden om de schaatsen onder te binden. Vandaar ook min of meer het verhaal dat u in dit blad kunt lezen over "de Konjer".

Als u dit blad ontvangt is het aanstonds Kerstmis, met alweer de nieuwste jaarwisseling in het nabije verschieft.

Menigeen draagt de romantiek weer een warm hart toe en wordt wat melancholiek bij het weer zo snel naderende einde van een jaar. December wordt ook zo dikwijls de prettigste maand van het jaar genoemd. Gezelligheid thuis, misschien een etentje uit of op bezoek bij familie of kennissen. Goede wensen, attenties en geschenken zetten daartoe nog enige feestelijke luister bij.

In dit blad is eveneens getracht weer aan aspecten van uiteenlopende aard aandacht te schenken. Hiermee komen we, naar we hopen tot een tevredenheid, ook aan uw wensen op dit terrein tegemoet. In het gedicht "Koekoek" kunt u trouwens ervaren dat we niet stil zitten of alleen maar achteromzien. Ook nu al weer willen we onze blik, zij het nog slechts een klein beetje, alvast weer richten op morgen: "Geschreven voor toenBewaard voor later".

Tot slot wensen we u een aantal prettige feestdagen toe en "gelukzoalig" en plezierige niet te luidruchtige jaarwisseling.

Denekamp, 16 december 1978.

De redactie.



MEDEDELINGEN



nieuwe opzet contactblad

Het bestuur heeft besloten het contactblad, zoals dat thans door de dorpsgeschiedenisgroep wordt uitgegeven, met ingang van 1979 als uitgangspunt te nemen voor een contactorgaan van Heemkunde Denekamp. Hoewel het blad thans ook al bij de leden wordt bezorgd, is er toch wel een duidelijk verschil met hetgeen nu voor ogen staat. Immers, de verhalen enzovoort die tot nog toe in dit blad staan opgenomen, zijn doorgaans van alleen geschiedkundige aard. Hoewel zijdelings - en terecht - ook wel eens aandacht is geschonken aan daaraan verwante zaken. Door het blad te bestemmen tot contactorgaan voor en van de hele heemkundegroep kunnen er straks ook daadwerkelijk artikelen op het gebied van bijvoorbeeld de flora en fauna geplaatst worden.

Tevens zal - mede in dit verband - het blad dan een definieue omslag en aanduiding krijgen. Om het werk ook bij de "uitbreiding" goed aan te kunnen, is het gewenst dat de redactie met in elk geval één lid wordt uitgebreid. Belangstellenden daarvoor worden vriendelijk verzocht contact op te nemen met de huidige redactie.

contributie 1979

Met ingang van 1 januari 1979 zal de contributie verhoogd moeten worden. Dit mede tegen de achtergrond van het verschijnen van dit contactblad. Om dit in de toekomst te kunnen blijven doen, is het financieel gezien nodig, dat de contributie aangepast wordt. Dit jaar hebben we de kosten nog op verschillende wijzen weten op te vangen. Maar dat kan natuurlijk niet zo doorgaan. Daarom is gekozen voor een contributiebedrag, dat is afgestemd op de zo laag mogelijk gehouden kosten, welke dit contactblad met zich brengen.

De nieuwe contributie bedraagt per jaar f 10,-- en voor leden onder de 16 jaar f 5,--.

In het eerste contactorgaan van het volgende jaar zal ter betaling van deze contributie een acceptgiro-kaart worden bijgevoegd. Tot zo lang kunt u met betaling wachten.

Wel attendeert de penningmeester erop, dat er nog steeds een aantal leden is, dat de contributie over 1978 niet heeft voldaan. Toe, kijk eens even na of u al betaald hebt.

Jaarboek Twente 1979

In het vorige nummer van het contactblad werd de verschijning van het Jaarboek Twente voor 1979 aangekondigd. Inmiddels is dit jaarboek verschenen. Er zijn nog enkele leden, die hoewel zij hierop ingetekend hebben tegen de afhaalprij van f 10,95, tot op heden hun boek nog niet afgehaald hebben bij de heer H. Boink, Diepengoor 16 te Denekamp. Belanghebbenden worden verzocht dit vóór 31 december a.s. te doen.

Het is weer een pracht jaarboek geworden, dat moet gezegd worden. Een scala van artikelen op het gebied van de streekhistorie, de archeologie en de heemkunde treft u erin aan.

Interessant is bijvoorbeeld de belichting van de achtergronden van onze paasgebruiken, waar deze in een breder verband worden geplaatst, waar vergelijkbare tradities van elders aangevoerd worden enzovoort.

Ook staat hierin een artikel van de heer A.B.Wittgen, directeur van Natura Docet, dat handelt over de twee à driehonderd ooievaars, welke op 19 augustus van dit jaar Reutum hebben aangedaan.

Bioloog-consulent R. Struyk vertelt over vindplaatsen van de geelsterren en vergelijkt zijn gegevens met die van meester Bernink. Gegevens van meer dan vijftig jaar terug en nog van belang.

De Almeloër R. Kampman geeft een samenvatting over de aanleg van het kanaal Almelo - Nordhorn.

Dit zijn slechts enkele artikelen. Ze zijn hier genoemd, omdat ze op de een of andere wijze iets met onze naaste omgeving te maken hebben.

Wat we tenslotte niet hebben begrepen, is het feit, dat de in de folder van het jaarboek 1979 aangekondigde verhalen van de heren Goorhuis en Boink over respectievelijk "Een vrijbrief uit de buurtschap Denekamp uit 1602" en "Meester Kuyers en de marke Breklenkamp" niet geplaatst zijn. U zie daartoe de hier geplaatste overdruk van dat deel van de folder. Dit vinden we niet erg elegant t.o.v. degenen wiens naam in de folder is genoemd, en ook niet voor hen die misschien mede of alleen om die reden hebben ingeschreven op het Jaarboek Twente - 1979.

'Uit de rijk geïllustreerde inhoud van het Jaarboek Twente 1979

A. Buter	Balans van voor- en tegenspoed
Herm. Haverkate	Portret van Bernard Plegt
Jan v.d. Dungen	Twente is een gewest
A. Buter	Recreatieles in het groen
dr. W.T. Kroese	Wilhelm Loos in Twente, Enschede, Tubbergen en Oldenzaal in 1830
dr. H. Reinders	Raadsels rond een oude put
J. Hosmar	Gesprekken bij 'n Vjenneheerd
W. Otten	Twenten in het gulden boek van Hilversum
Harry Wonink	Twentse Jachthistorie
Arend Heideman	Reef, in wegebouw
Jan Quee	Geschiedenis van de N.S.B. in Twente
Everh. Jans	Uit het dagboek van Jan ter Horst
G. Goorhuis	Een vrijbrief uit de buurtschap Denekamp uit 1602
R. Kampman	De aanleg van het kanaal Almelo-Nordhorn
Adr. Buter	Christelijke liederen en heidens lawaai
Gerh. Werkman	De naam Werkman, van Groningen naar Twente
H. Boink	Meester Kuyers en de marke Breklenkamp
mr. H.K.J. Beernink	Mijn eerste kamerspeech
Z. Kolks	Een bouwfragment uit Albergen
enz. enz.	

expositie 100 jaar meester Bernink

Vrijdagmiddag 8 december j.l. is in het museum Natura Docet de tentoonstelling "100 jaar meester Bernink" geopend. Deze expositie biedt een overzicht van Bernink en zijn museum en is samengesteld door de heer J. Veenfliet, stafmedewerker van Natura Docet.

Woord en beeld geven een indruk van leven en werk van Johannes Bernardus Bernink (24 januari 1878 - 18 april 1954). Van meester Bernink, die in het hele land en zelfs daarbuiten bekendheid kreeg en genoot door zijn vele pionierswerk. Op het gebied van geologie, maar ook op het terrein van de natuurbescherming en de natuureducatie.

In het Mededelingenblad, nummer 2, van Natura Docet, dat geheel gewijd is aan de persoon van Bernink staat in het redactie-voorwoord te lezen: "Hoeveel hij heeft bijgedragen tot de kennis der natuur zal niemand precies kunnen zeggen, wel weten we dat, ook nu nog, bijna 25 jaar na zijn dood zijn invloed op velen in en buiten Twente nog duidelijk voelbaar is". Adriaan Buter geeft in dit blad een uitvoerige biografie weer van meester Bernink.

De tentoonstelling is geopend tot 22 januari 1979. Uw bezoek aan deze expositie kunt u dan tevens koppelen aan een rondgang door dit natuurhistorisch museum.

Twentsche Almanak 1979

Dit jaar is de honderdste Twentsche Almanak verschenen. Het vertrouwde kleine boekje is in de boekhandel te koop van slechts f 2,50.



Werkgroep Geschiedenis

Met ingang van 1 januari a.s. wordt de sectie Dorpsgeschiedenis omgevormd tot Werkgroep Geschiedenis. Ook de andere secties van de heemkundegroep worden met ingang van die datum aangeduid als werkgroep.

Op een in oktober gehouden vergadering van de sectie Dorpsgeschiedenis is gebleken, dat er veel belangstelling bestond voor regelmatige bijeenkomsten, op vaste tijdstippen. Afsgesproken is dat voorlopig eens per maand zo'n avond zou worden georganiseerd. Dit werd voorlopig voldoende geacht. Hiervoor is een schema gemaakt, dat u hieronder aantreft. De bijeenkomsten worden gehouden in het zogenaamd koets-huis van Huize Keizer en beginnen telkens om 8 uur 's-avonds en wel op de volgende maandagen.

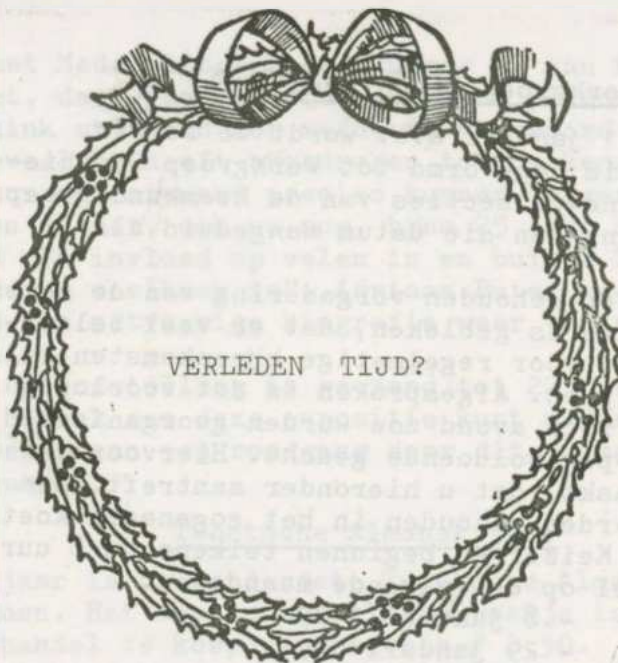
- 8 januari 1979
- 29 januari 1979
- 26 februari 1979
- 26 maart 1979
- 4 mei 1979

Bewaart u dit overzicht goed.

De Werkgroep Geschiedenis hoopt dat vele van haar leden de avonden zullen bezoeken. Overigens zijn ook andere belangstellenden welkom.

Deze avonden moeten gezien worden als praatavonden. Op deze manier hoopt de werkgroep op zinvolle wijze met elkaar van gedachten te kunnen wisselen over de door de werkgroep voorgenomen studie-onderwerpen, alsmede over andere aangelegenheden, die zo ter sprake kunnen komen.





VERLEDEN TIJD?

Waar blijft de tijd
Men raakt ze kwijt
Maar door veel op te schrijven
Zal ze in ons geheugen blijven
Al worden veel schone 'dingen
Voor ons herinneringen
Ze blijft ons toegewijd
Die goede oude tijd
De tijd van burenhulp
Toen kroop niet ieder in zijn schulp
Geen protesten weinig ontevredenheid
O, goede - goede oude tijd

Denekamp, 2 november 1978.

D. Holsbeek-Meiers

In het in 1934 uitgegeven boek "Das Bentheimer Land" van rector H. Specht, staat het een en ander te lezen over "Sitten und Gebräuche".

Toepasselijk voor deze aflevering van ons contactblaadje leek me wel om iets te weten te komen van het gebruik rond de Sint Nicolaasviering aan gene zijde van de landsgrens.

Zo schrijft Specht, dat men vroeger in Bentheim evenals tegenwoordig in Holland, het St. Nicolaasfeest op 5/6 december vierde. Meer nog als het kerstfeest op 25 december.

De kinderen zetten dan voor St. Nicolaas - "de goede ruiter op een wit paard" - een klomp met hooi voor het venster en zongen daarbij:

"Sunderklaos du gude blood,
 breng mien bettien Zuckergood,
 Nich to völl en nich to min,
 Leggt mie't men bie't Fenster hen".

Groot was de vreugde natuurlijk wanneer de volgende morgen het hooi verdwenen was en St. Nicolaas allereerste snoepgoed in de klomp had gelegd, waarbij enkele "Kloaskerlties" niet mochten ontbreken.

De oudere mensen vermaakten zich op 5 december met dobbelen en knobelen. Door de ambtenaren en leraren is omstreeks 1890 de kerstboom ingevoerd.

De opkomende kerstvieringen waren er de oorzaak van dat het oude St. Nicolaasfeest steeds meer naar de achtergrond werd verdrongen en thans over het algemeen niet meer gebruik is.

Typisch is wel dat men vroeger in Twente amper Sinterklaasliedjes kende. In Oldenzaal viel, aldus dr. Bartelink in "Twents volksleven", weleer het volgende versje te noteren.

"Sunte kloas bisschop
 zet diene hoge mus op
 gèw dee kleane keender wat
 gèw de groot'n ne schôp veur't gat".

Denekamp, november 1978.

J.A. den Ouden



Doodenboek.

Ans. 1722, en 1723.

C.

December. 1729. Zynedingsdag,
is Barend Paltke, sohn
Van Willem Bernhards Paltke,
(eenste gelycformeerde predicaant
althier te Denechamps) en Broeder
Van Wylten D. Joannes Paltke,
in Leven insgelijks alhier pre-
dicant te Denechamps; en
welke Doorgem. Barend Paltke
orgeliste, en school-meester,
daer by seer lange jaeren
althier Diacon, en daarna
tot zijn dood toe vadersing
van onse Gemeente geweest is.
is onafgekeerd! By 4 Broekhuys-
kerke, tusschen Dinsdag en
Denechamps Savonds dood
gevonden; en is deshalve
doodde lichaem Ans. 1723. 1 Jan.
Januari, Zyned's vrij-dags
althier in onse kerke ter
aensien gesteld, als wanneer
ik door ons de Lijk-predicatie
gedaan hebbe, en gepredikt
de tekst: Rom: 8. 28. enke wy weten

Hiernaast ziet u een bladzijde uit het overlijdensboek 1722/1723 van de gereformeerde(thans Ned. Hervormde) gemeente van Denekamp.

Dat uit zo'n dodenboek nogal het een en ander na te gaan is, ervaart u bij het lezen van de tekst, die verder voor zich spreekt. Opvallend is wel dat Berend Palthe pas tien dagen na zijn dood is begraven.

De weergave van de tekst is:

"December den 29en, zijnde dinsdag, is Berend Palthe, zoon van wijlen Dominee Gerhardus Palthe, (eerste gereformeerde predicant alhier te Denekamp), en broeder van wijlen Dominee Joannes Palthe, in leven insgelijks alhier Predicant te Denekamp. En welke voorgemelde Berend Palthe, orgelist en school-meester, daarbij zeer lange jaaren alhier diaken, en daarna tot zijn doot toe ouderling van onze gemeente geweest is. Is desselve helaas! bij 't Broekhuys-hecke, tusschen Zingraven en Denekamp 's avonds dood gevonden. En is desselvs doode ligchaam Anno 1723, den 8en Januari, zijnde 's Vrijdags alhier in onse kerke ter aerden besteedt.

Als wanneer ik daarover de lijk-predicatie gedaan hebbe, en gepredikt de text: Rom: 8: vers. 28: ende wij weeten, etc."

Ter nadere toelichting hierop nog het volgende. Berend Palthe was dus ondermeer, zoals ook uit de tekst blijkt, school-meester. In 1678 werd hij daartoe aangesteld als opvolger van Berent Froon. Berend was een zoon van Gerhard Palthe, de eerste predikant van Denekamp, en een broer van Joannes Palthe, welke in 1674 zijn vader opvolgde als predikant. In 1702 is Joannes overleden en opgevolgd door ds. Johannes Henricus Weerman. Ds. Weerman heeft het overlijdensbericht opgetekend in het dodenboek.

Daarnaast was Berend lange jaren diaken en later ouderling. Tevens oefende hij de functie uit van organist.

Vanwege zijn hoge leeftijd werd hem in 1709 zijn zoon Anthoni toegewezen als hulp bij de uitoefening van zijn functies als schoolmeester en organist.

Enige weken nadat de oude Berend Palthe was begraven, stierf zijn zoon Anthoni op 41-jarige leeftijd.

Denekamp, oktober 1978.

J.A. den Ouden.



Der is 'n wek of wat leddn deur watten leu, loa'w zeggn, har-op dacht: of't nich vestaandig zol wean um bie oons mooie Tweantsche Volksleed nen mooin Tweantschen tekst te schriewn.

Zeet, doar kiek ie toch effn van op, ik bedoel: as goodwillnd modaal, dee aait trouw de Tweantsche kraant les. Noe wi'k ter nich oawer hebbn, ow noe wa of gin volksleed hebbn möt, want der is ok soa a genog ruuzie in de wearld. En de meeste leu is't singn wa oawergoan sinds daw Hilversum-dree hebt, en 'n volksleed singtse oe ja veur gin geld mear, want dan lachtse oe oet. Of 't mos a, seit sommign, de Internationale wean, want dee ligt rechtevoart good in de markt. Net as heun, socioloog, scharreleier en ne tweede vrouw.

Dat volksleed dus.

Ik vraag mie toch werachtig of: hebt dee ni'j-löchters sich wa east good indacht wat se sich doar wilt anhaaln en wat se doar votsmiet? Noe loa'w toch is noagoan: good sestig joar leddn a möt' de leu hier wean opvalln, dat se cultureel è sprokkn in de eare-devisie sattn en dus har an'n degelik, haandsaam volksleed toowaddn. As ne soart bekroning dus van de culturele en nationaal-gewestelijke emancipatie. (Doar bint ja mer dree weur plat bie).

Zeet, soa wat getuugt toch van visie. En deank ter um: der waddn in dee tied nog gin bewustmakers, reclame-leu of spandook-dealers - volksopvoeders dus - woar da'j tengn geringe vegoeding zunne zwoar-gesubsidiëarde ongemakkn as emancipatie konn oploopn.

Nee, hier was sproake van ne spontane, mer deep geveulde behoefte in brede loagn van't Tweantsche volk, het best te vergeliëkn met wat wie teggnwoardig nog wa veult noa't eier-ettn met Poaschen.

Mer dan op'n hoger vlak netuurlik, want alleen van doaroot krie'j pas good kiek op de dinge woar't noe wearkelik um geet in oonse cultuur. Soa-as oons mooie volksleed oons ok wis en waarachtig nen goddelikn kiek op de dinge gef.

Met recht röstn 't oag van'n dichter dan ok, soa-asse seg "VAN DER HEUVELEN TOP/ op 't heerlijke landschap, ons Twenthe!(bis)". Soadönig konne't sich ok völ better bekiekn, soa bleef de grote lien sichtbaar. En doar kwam nog bie, dat op dee menear 'n paar heenderlike biezaakn nich drekt soa in de gaatn leupn. Bevöbbeld:

- dat 't nen Hooghollaansn tekst was op Pruussche meziek.
- dat "het landvolk" (dat steet'er) effn netkes wer biebracht, dat wat see aait veur rogg haddn veslettn eagelik "goudgeel graan" was.
- dat'n midweenterhoarn nen "kersthoorn" heurn te wean. (Mer 'n good volksleed is aait learsaam).
- dat wat van de weure van dit mooie leed oons mangs dwas in' moond bliewt sittn.
- dat oale textielarbeiders, dee nog verdomd good wèt hoe'ter an too gung, vrooger in't fèbriek, de troann van helligheid nog wear in de oagn komt, as se heurn môt dat "de rookwol....aan de horizon" alleen mer wis op "de nijvere steden....zetels van 't krachtige heden", vol met leu dee "arbeidzaam en deeglijk bewoond" waddn, - teminstn volgens mienn tekst, waarin de wearkelikheid van 't febriekslewn in dee tied dan ok mer geveulvol wodt oawerslaagn.

Ik seg: jà, 't is mer klöteri'j en veural veur 'n volksleed wieders nich van belang. Het röstend oag op'n heuveltop sag wa wat aans! Het geet hier inderdoad um hogere dinge: "Geen andere landstreek, hoe schoon zij ook zij,/ kan 't zelfde als Twenthe ons schenken." - En dat is nich soa dubbelsinnig bedoeld as'ter steet.

Dit leed is veur oonsn strek 'n gescheank oet'n hemmel west. (En ik nem van disse stie, leeve laandsleu, noe efkes - posthuum - de kips deep of veur de bevlöggelde pen, dee dit moois allemoal

bie mekaar hef krengn.) Want as'n volksleed bedoeld is um'n waarn aard van 'n volk sichtbaar te maakn, en de ideaaln dee 't hef klaank te gevvn, dan hef dit godsgescheank-van 'n heuveltop de deepste weesnlikheid van oons ollemoal vepletternd an't lecht bracht:

op de moat van den Pruusschen mars,
met 't snörknde pathos van nen dichter
den lever gin plat wol schriewn,
en in ne taal dee oons nooit eagn sal
woddn,
goaw bleend,
mer vol vetrouwn vedan op'n glorieuзн weg
van oonse culturele identiteit.
A sestig joar lang.

En dan noe nog nen Tweantschen tekst? Ik sol
dissn Hollaansn veur gin geld mer willn missn.

Denekamp, november 1978.

F.Stigter.



-18-

't FLUIER

Vorige keren heb ik ook al het een en ander uiteengezet over veldnamen. Daar zou ik graag mee verder willen gaan. Telkens ontdek je weer nieuwe, vaak erg interessante dingen, welke op het eerste gezicht onverklaarbaar lijken.

Zo ook 't Fluier. De veldnaam 't Fluier en de namen die hiervan zijn afgeleid, zoals 't Fluier-kämpke, Duus-fluier, Vunst-fluier komen onder meer voor in Noord Deurningen, rechts van de Nordhornsestraat en links van de Sombeekweg. Op nevenstaande kaart ziet u dit gebied aangegeven.

Het is van oudsher een moerassig gebied, waar de veenbodem als het ware drijft. 'n Gebied met soms bodemloze diepe gaten, waarin bij wijze van spreken, een huis kan verdwijnen.

Uit informatie bij vooral wat oudere mensen is me gebleken dat 't Fluier al gauw in verband wordt gebracht met een schip, dat er op de bodem van het Fluier gezonken zou zijn. In het verleden, zo wordt verteld, heeft men in een droge zomer al eens pogingen ondernomen om 't "schip" te lichten. Daartoe wilde men het moeras leegzuigen met behulp van een zogenaamde katterkop. Het resultaat was evenwel nihil. Volgens een andere informatie zou het een soort baggerbootje zijn geweest, dat hier gezonken zou zijn. Helman-Aornd zou het bij het turf- of plaggensteken hebben gebruikt.

Volgens W.H. Dingeldein is de naam 't Fluier voor het eerst genoemd in 1506, in een Fundatiebrief van de Vicarie van St. Antonius te Denekamp.

Hierin staat te lezen:

"In villagio Doerningen duo faenilia,
vulgariter de Vluer-meede nuncupata,
circa arbores in Doerningen situata,
aestimationis annue quinque
modiorum siliginis".

Dit betekent zoveel als, dat er in de boerschap Noord Deurningen twee hooimaten, welke liggen bij de bomen, doorgaans de "Vluermede" worden genoemd.

Voorts wordt er in de ligger van de Pastoriegoederen van Denekamp (in het Predicantstractementboek 1702; afschrift van een ouder register van vóór 1555) melding van gemaakt. "Doerningen: item die floermate IV voeder hoijs". Een latere kanttekening hierbij verduidelijkt, dat dit de Stutkesmate is.

Dingeldein waagt de veronderstelling dat ons Fluier gelijkwaardig is aan het Oost-Twentse en Sallandse "vlier", dit is broek- en hooigrond langs beken.

Als voorbeelden van dergelijke waterlopen noemt Dingeldein dan de Regge en de Schipbeek.

Ook zou Fluier in verband gebracht kunnen worden met de gesteldheid van de grond: namelijk moeras.

Zo betekent het op de Veluwe voorkomende woord Vluus een op het water drijvende plantenlaag, ook wel drassig land, terwijl vlier ook een benaming voor een waterrijke, moerassige streek is. (H.J. Moerman, Oostnederlandsche plaatsnamen in N.G.N.-VIIe deel - 1930).

Deze laatste verklaring lijkt me dan ook wel het meest voor de hand te liggen.

Denekamp, 9 december 1978.

J.A. den Ouden.



Ouderen uit de buurtschappen zullen wellicht wel eens gehoord hebben van "de Konjer" in Lage. De Konjer was wat we tegenwoordig wel eens als boeren-café plegen aan te duiden. Het was een kleine boerderij, waar men tevens een borrel mocht verkopen. Het lag op een hoger gelegen stuk land, zo'n meter of vijftig van het water verwijderd. Het lag van de Hollandse kant van de grens bekeken ongeveer twee à driehonderd meter over de grens, achter in 't Spiek in de Ottershagen, achter de Hoogboer. De bovendeur bevond zich aan de Hollandse kant. Zoals gezegd, het was een "heanig boerderiejtje". 's-Winters stonden de koeien op stal. Het hooi en stro hing links en rechts door de zolderbalkens boven de kleine deel. De niendeur sloot niet al te best meer. Zo'n tien meter buiten de niendeur stond nog een "sliepsteen". Voor op de deel hingen de metworsten in de "spekwiem'n".

Verder was er nog een ruime keuken.

Hier werd over het algemeen de borrel geschonken en gedronken. Het was er vaak vol. Vaak allemaal Hollanders. Voor op de deel stond ook een tafel, waarbij de Konjer een bank had getimmerd. Hier werd ook wel geschonken.

Een fragment van wat zich rond deze "boerenherberg" zoal afspeelde kunt u hierna lezen.

Hiervoor gaan we zo'n vijftig tot zestig jaar terug. Het was nog in de tijd dat het bij de winterdag weken, ja soms maanden aan een stuk vroor. Alle beken, sloten en zelfs de Dinkel werden voorzien van een ijzig dek. Het is dan ook geen toeval dat men in die tijden veel heeft geschaatst.

Er was vrijwel overal gelegenheid om te schaatsen.

Er werd ook goed gebruik van gemaakt, in de schaarse vrije tijd, die men toen nog had.

Hele stukken land stonden gedurende zo'n winterperiode onder ijs.

Zo ook het grootste deel van de Ottershagen. Het dichtvriezen van de Dinkel duurde altijd wat langer.

Dan moest de temperatuur wel tot zo'n graad of tien, twaalf onder nul gezakt zijn. Dit was toe te wijzen aan de sterke stroming, welke de Dinkel nu eenmaal bezat.

Als het dan eenmaal weer zover was dat de schaatsen onder konden worden gebonden, begon het feest voor de jongeren en ook wel ouderen.

's-Zondagsmiddags togen de jongelui uit Denekamp naar het kanaal, waar zij de schaatsen onderdeden. Je had toen natuurlijk nog niet van die hoge noren en dergelijke. Nee, dat waren nog van die schaatsen met aan de voorkant zo'n grote halfronde krul. Velen zullen deze nog wel kennen.

Eenmaal de schaatsen onder, dan ging het richting Groot Agelo, van hieruit door de Agelerbroek richting Klein Agelo. Vandaar door de Ottershagen op de Duitse grens aan. Een paar honderd meter over de grens was dan het keer- en rustpunt: de Konjer. Die van Lattrop en Breklenkamp gingen er over de beek naar toe. Vaak werden al bij huis de schaatsen ondergebonden. Er lag immers toch overal sneeuw. Over de weg kwam men dan bij de beek, vanwaar het in groepsverband, eveneens richting de Konjer ging. Ook kwam het wel voor dat men op een gewone doorde-weekse-dag de schaatsen onderbond.

Jongens van Warmes, de Smid, Voot, Schôlt, de Geurner en de Breenkkeujer zag je dan bij elkaar. Ook waren er daarbij van de Kraak, Koelman, Boamhoses en van Schoolhendrik. 't Was meestal zo dat die van Lattrop, die voorbij de kerk woonden, bij die van Breklenkamp waren.

Eenmaal op de schaats voegden zich onderweg wel eens anderen uit Agelo en rond en uit Ootmarsum aan de stoet toe.

Als kind zijnde mocht men over het algemeen zondags niet schaatsen. Zondags had men immers het goeie pak aan en dat mocht niet smerig worden. Wat ouderen, die al verkering hadden, gingen wel.

Na een goed eind schaatsen kreeg men wel trek in een hartverwarmertje. Vandaar ook dat het rustpunt vaak bij een café was.

De schaatsen werden onderheen gedaan, onder de arm geslagen en dat op de Konjer aan. De oude Konjer zat er meestal bij alsof hij geen vijf kon tellen. Het was een wat schrale man, een beetje stil voor zich uitkijkend. De jonge Konjer daarentegen was wat optimistischer. Deze bemoeide zich echter niet met het café als zodanig. Nee, dat was het werk van de oude baas en ook zijn vrouw. In zo'n glazen kastje stond de jenever. De foezel, die de oude baas schonk, haalde hij daar evenwel nooit uit. Daarvoor ging hij altijd naar een apart vertrek. Gezegd wordt dat hij hier een groot vat had staan, waarin jenever zat. Dit was dan "d'n slimm'n prusk'n foezel". Want het verschil met de Hollandse jenever was goed te merken. Eenmaal bij de Konjer binnen gingen de "maansleu" vaak voor op de deel zitten, terwijl het vrouwvolk zich in de keuken vermaakte met " 'n gläeske rood". De koeien stonden op stal. Eén ging naar de keuken om daar een liter te kopen, waarna deze op de deel werd uitgeschonken. Als men er een stuk of vijf op had van die Duitse jenever, dan was het al best te vernemen. Een borrel kostte in die dagen



bij de Konjer, vergeleken met wat men gewoonlijk kon verdienen, nog niet zo bar veel geld. Het kwam daar op vijf cent per glas. Het kon dan ook wel eens voorkomen, dat men bij het afrekenen niet meer precies wist, wat men moest betalen, omdat men er bijvoorbeeld van anderen hier en daar één had gekregen. Want ondanks de minder goede smaak ging, vooral na verloop van tijd, de pruusken foezel er wel goed in. Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat men in die dagen in de buurtschappen de uitdrukking bezigde "Zoa, bi-j wear noar de Konjer hen west!".

Vaak was het al donker wanneer men aan de terugreis moest beginnen. Want daar had men daarbinnen niet meer aangedacht. Men was soms helemaal vergeten dat men nog naar Tilligte of Groot Agelo moest en nog wel op de schaats.

Dat dit wel eens met veel vallen en opstaan gepaard zal hebben gegaan, lijkt erg voor de hand liggend. Eenmaal thuis was men doodmoe en al weer een beetje bij de positieven gekomen, waarna men gauw aan de nachtrust kon beginnen. Om vijf uur was het al weer dag.

Mochten er onder u zijn, die hier nog iets meer over weten, of menen dat het niet geheel juist - naar hun oordeel - is weergegeven, dan verneem ik dit natuurlijk graag.

Denekamp, oktober 1978.

H. Boink.

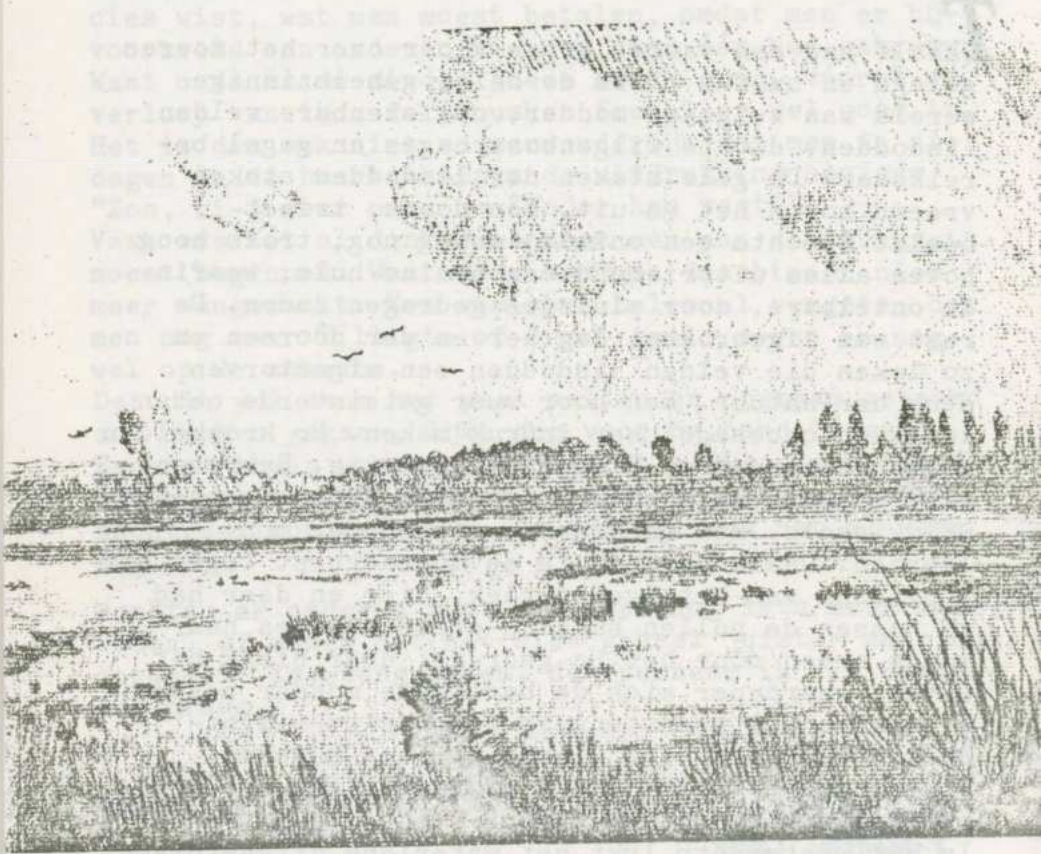


"Das gennen bèst'n", zea de keal, dow
dow dreunke n'n borrel oet de
wi-j-waterfleske.

HET AGELEERBROEK IN DE BAN VAN KONING WINTER

Thialf had een vaste, grijze vloer over het moeras gelegd en nu was plots de hele, geheimzinnige wereld van zuigende modder, onafzienbare velden lisdodden, dichte wilgenbosschages en gagel bereikbaar. De gele staken der lisdodden staken vreemd boven het ijs uit. Een doods, triest beeld. Slechts een enkele droeg nog, trots hoog boven alles uitprijemend een bruine huls, waarin de ontelbare, door pluusjes gedragen zaden. De rest was afgebroken, lag her en der dooreen en zo leken die velden lisdodden een afgestorven stuk oer-natuur. Een door vuur geteisterde oetan kon geen onbehagelijker indruk maken. Er kronkelden grijze strepen door die gele vegetatie. Bevroren waterloopjes vermoedelijk of wellicht platgetreden wildwissels. Het ijs kraakte soms onder mijn laarzen. Daaronder bonkte de moerasgeest tegen het ijsplafond van het Agelerbroek. Hier en daar had zij tussen de pollen bunt en pijpestrootjes haar lange armen door het ijs gedrukt; daar blonk het water, waaronder zich de bodemloze modder bevond. Tussen de met peenstengels doorwerkte wilgenbosschages likte een bloedvink, een hijgende, fluisterende fluittoon. Maar verder was het stil en heel somber in het Broek.

In het wintergetij lijkt het waterland uitgestorven. De vogels haten die verraderlijke jungle. Slechts zelden rumoert er een mezenbent in de dichte wilgengroepen, bij tijd en wijle ritselt er een winterkoning door de ruigten; maar aan de rand van het Agelerbroek is meer vertier. Daar slapen des nachts de houtduiven in de dennen, huist een roodborst in de gagel, hokken schreeuwerige Vlaamse gaaien tussen de fijne lijnendwarreling der berkenkruinen.



„D'n Pluzen-mörs" aan 't Kanaal in 't Agelerbroek.

Ik waagde mij heel diep in het broekland. Zorgvuldig het onbetrouwbare "bomijs" vermijgend. Er scheen geen eind te komen aan die velden lisdodden, de wilgenstoelen, die het panorama een afwisselend beeld gaven.

Uit het hart van het Agelerbroek klonk een knallende ratel. Een zigzaggende scheur kwam aandaveren, dwars door de ijsvloer, het ijs trilde onder mijn voeten, de zilveren streep trok een meter bezijden de wildwissel langs mij heen en toen knalde en knapte het hier en daar nog eens, schudden de wilgenstruiken zich, rilden de toppen van het pijpestrootjesgras en werd het stil, zoals voorheen. Wie of wat had die enorme scheur in het ijs veroorzaakt? Opeens voelde ik mij niet meer zeker op die glazige scheiding tussen mij en de moerasgeest. Had die smekkende, weeïge doder die barst in het grauwe ijsvlak gebeukt? Onzin! Maar de eenzaamheid van het wijde broekland roept vreemde denkbeelden op.

Ik ging terug, haastig, bang voor een onverwacht instorten van heel die tussen de lisdodden hangende ijsvlakte. Er riep een buizerd, diep in het Agelerbroek, een lange, rollende jachtkreet. Gaaien gingen schelden. Ik zag weer erica voor mij en om mij heen en voelde de hardgevroren bodem onder mijn voeten. En nog eenmaal keek ik om, tuurde over de afgestorven vegetatie, vastgeklonken in het grijze ijs. Dode, lugubere wereld, zo intens eenzaam nu. Maar in die grauwe modder onder het ijs bouwde moeder Natuur aan een weelderig plantenleven, bereidde het broekland zich voor op de dag, dat de lentezon de zwanen terugriep naar het Noorden en als dan die blanke, zwevende vogelsilhouetten hun schaduwen op het deinende dooiwater van het Broek zouden werpen, zou een blijde klaroenstoot uit één dier kelen een onstuimig ontwaken, een uitbundig ontluiken van groene frisse loten bewerkstelligen.

Denekamp mag dan vorig jaar "pas" het 700-jarig bestaan van de St. Nicolaasparochie hebben herdacht, het is al veel langer een bewoond gebied. Dit is duidelijk gebleken uit de opgravingen welke in 1973 hebben plaatsgevonden op de Borghert in Denekamp. Deze opgravingen leverden onder meer de plattegronden op van een vijftien-tal boerderijen - hoewel die er niet allemaal tegelijk gestaan hebben - en vele duizenden scherven van gebruiks aardewerk, waaronder ook scherven van geïmporteerd Romeins aardewerk. Geschat wordt, dat er ongeveer drie boerderijen tegelijk hebben gestaan. Deze zullen herhaaldelijk vernieuwd zijn. Het aantal inwoners, dat gelijktijdig het "dorp" bewoonde, wordt geschat op ongeveer dertig. En dat was dan in de tijd zo tussen 100 voor Chr. en 250 na Chr.

De boerderijen variëerden in lengte van 13½ tot 27 meter en hadden een breedte van 5 à 6 meter. Ze waren opgetrokken van ronde palen die in de grond waren gegraven. Hiertussen was een vlechtwerk van twijgen aangebracht, dat met leem werd bestreken. Ze bezaten allemaal een woongedeelte, met in het midden een haardplek en een stalgedeelte met veeboxen. Voorts hadden alle gebouwen twee tegenover elkaar liggende toegangen in de zijkanten en ze leken voor het overige verrassend veel op de latere, oude Twentse boerderijen. Ze zullen gedekt zijn geweest met riet, stro of heide. Ze hadden geen schoorsteen. De rook van het haardvuur vond zijn weg door het dak.

Bij de opgravingen trof men bij de haardplaats meestal stenen aan, waarop de kookpotten gestaan zullen hebben. Verder veel houtskool en stukken van kookpotten. Soms waren die stukken weer in elkaar te passen en weer aaneen te lijmen tot een complete pot.

Het waren getuigen van een klein huiselijk drama: een vrouw had haar - met veel zorg zelf gemaakte - kookpot op het vuur gezet, de etensbrij was bijna gaar en dan barstte de pot in stukken. De inhoud bluste het haardvuur, een stank verspreidde zich door het huis en uiteindelijk was de heer des huizes ook nog "op 'n biester" omdat hij niet op tijd te eten kreeg.

Er werden verder nogal wat ijzerslakken gevonden en een ijzeren beitel, maalsteenbrokken van bazaltlava en een flinke klomp lood. Die moeten wel zijn ingevoerd, vermoedelijk uit de Eifel.

Men moet echter vooral niet denken, dat dit de enige nederzetting in de omgeving van Denekamp is geweest. Scherven van aardewerk uit die tijd, kan men op bijna alle hoge plaatsen in het Dinkeldal vinden.

Maar men vindt ook de vele sporen of vermoedelijke sporen, van "Celtic-fields" of raat-akkers, die wijzen op bewoning in die tijden. De benaming "Celtic-field" is overgewaaid vanuit Engeland, waar men vroeger dacht aan akkers van Keltische stammen. Tegenwoordig zijn de gedachten daarover echter anders.

Met het toenemen van de bevolkingsdichtheid moest ook meer akkerland in gebruik worden genomen. Gezien de nogal primitieve landbouwgereedschappen, die men ter beschikking had, kwamen daarvoor juist de lichtere zandgronden in aanmerking. De zwaardere gronden werden voor de veeteelt benut. Vermoed wordt dat de toenmalige boeren stukken bos afbrandden - de heidevelden dateren van veel latere datum; Twente was vrijwel geheel bedekt door bos - en dat deze de kleine akkers van stronken en dergelijke ontdeden. Deze stapelden ze dan langs de randen op, zodat er kleine complexen akkertjes ontstonden, ieder akkertje zo'n 40 meter in het vierkant.

Die complexen konden dus op deze wijze wel het aanzien krijgen van een honing raat. Vandaar ook de naam "raatakkers". Bij gebrek aan goede bemesting waren de akkers nog wel een keer uitge-

put. Men brandde dan weer een nieuw stuk bos af en liet de oude akkers over aan de natuur.

In Drenthe werden veel van dergelijke "raatakkers" aangetroffen. Ook op de Veluwe. Verder zijn deze akkers ontdekt op de Holter- en Lemelerberg.

Voor de omgeving van Denekamp - en voor oostelijk Twente in 't algemeen - geldt, dat men ook hier met vrij grote waarschijnlijkheid de resten van "Celtic-fields" kan aantreffen, al heeft de ruilverkaveling met zijn aardverschuivende bulldozers veel "met de grond gelijk gemaakt". Als men echter langs een van de nog weinige heidevelden, die ons nog resten, komt, dan kan vooral bij laagstaande zon, hier en daar nog een vrij regelmatige "rimpeling" van de grond worden waargenomen. Plaatsen die erg "verdacht" zijn, zijn nog te vinden in de heide langs de Vrijdijk. Ook in de buurt van het oude erf "Haarjan", alsmede tegenover het natuurreservaat aan de Stroothuizerweg - tussen deze weg en de Brandlichterweg. Verder nog langs de Kommiezendijk in de buurt van de Bergvennen en langs de Rammelbeekweg.

Kort geleden zag ik bij zeer laagstaande zon het verschijnsel nog zeer goed, hoewel het betreffende perceel was ingezaaid met rogge en al weer enkele jaren in cultuur was. De raatakkers zijn nog lang niet uitputtend onderzocht. Dit artikeltje heeft dan ook alleen maar de bedoeling duidelijk te maken, dat men nog steeds - en overal - interessante dingen kan waarnemen, mits men er oog voor heeft.

Ik heb het in de vorige aflevering van dit blad al gezegd: amateur-archeologie is alleen maar een kwestie van kijken, goed kijken. Dan komt u zelfs in het veld in aanraking met onze vroegste cultuurhistorie, achterlatende zichtbare herinneringen uit vroegere perioden van onze beschaving.

En als u iets bijzonders ziet, laat u het "heemkunde" dan ook even weten??? Dank u, heel graag!

Denekamp, 10 november 1978.

J.A. Veldhuis.



O nlangs las ik in een oude streekroman het een en ander over de vroegere marken Groot- en Klein Agelo. Vele thans nog bekende boerenerven passeren hier de revue: de Raatger, Brunger, 'n Broam Höwerboer, Brookhoes. Al lezende ontdekte ik in het boekje een interessant verhaal over de Hunenborg. De schrijver van het boek laat het verhaal vertellen door een oude knecht, genaamd Jens, die blijkbaar bijzonder boeiend over oude tijden kan verhalen. Zo kon het dan ook gebeuren, dat de boer op een goede avond, toen ze met zijn allen rond het losse vuur zaten, de oude knecht vroeg of deze nog eens iets over "het spit brengen" wilde vertellen. De oude knecht keek glimlachend op naar de boer en liet hem zijn lege foezel-glaasje zien. Gul schonk boer Dieks dit vol. Na er even een slokje van genomen te hebben, begon de knecht:

„Dat verhaal van den „Hunenborg” zei je, nietwaar? Daar komt eigenlijk geen spit brengen bij te pas. Toch heeft het wel iets met het spit uitstaande. Jullie weet natuurlijk allemaal het erve Scholten Linde. Vroeger, in de tijd, dat de Hunen hier nog verbleven, woonde op dat erf een boer, die Olbers heette. Deze boer had een zoon, Weender genaamd en een aangenomen dochter, die Barta heette. Deze Barta was een vondeling. Boer Olbers had dat meisje gevonden achttien jaar, voordat de geschiedenis met het spit plaats vond, om het dan te zeggen in verband met het spit, zoals jullie wilden. Ze was toen dus achttien jaar oud. De Hunen waren vroeger verslagen door den Keizer van Duitsland en gevlucht naar hier. Ze waren van de stam der Magyaren en kwamen na die slag uit het Oosten, om zich hier te vestigen in de zogenaamde Hunenborg. Dit was een versterking bij de boerenplaats, die jullie wel weet, de Hunenbekker. De aanvoerder van de Magyaren was Arpad, een jonge kerel van adellijken bloede. Deze was verliefd geworden op Barta, en zij op hem. 't Huwelijksaanzoek, dat Arpad aan boer Olbers deed werd echter van de hand gewezen,

want Olbers wilde, dat Weender, zijn zoon, met Barta zou trouwen. De meid van Olbers had echter haar hart aan dezen Weender verloren en betichtte Barta er van met den Duivel en met den roden landmeter in verbinding te staan. De rode landmeter was de geest van een onguur individu, die zich vroeger op onrechtmatige wijze land had toegeëigend en nu geen zielerust kon vinden.

Deze meid noemde de pleegdochter van haar meester een belialskind. Zij ontstal haar op een nacht een halsketting, waaraan een prachtige edelsteen hing en ontnam haar tevens een kleedje. Dat kleedje droeg zij zorgvuldig op haar hart, daar zij meende, dat de liefde, die Weender voor Barta koesterde dan op haar zou overgaan. Nu leefde er in die tijd een oude vrouw, Liska genaamd. In de volksmond noemde men haar echter Anneke-Beppe ofwel bestemoer. Deze Anneke-Beppe werd, door haar zonderling bestaan op haar eenzame woonplaats, beschuldigd van toverij. Zij was het echter geweest, die vroeger het kind Barta ontstolen had aan den Graaf van Kleef. Zij had dit gestolen voor haar zuster, wier enig dochttertje door 'n ongeluk uit 't leven was weggerukt. Spoedig stierf ook haar zuster en Anneke-Beppe toog toen naar deze streken, waar ze het kind te vondeling legde. Boer Olbers vond het wicht. Buitendien was Liska de opvoedster geweest van Arpad, die zij met de geschiedenis van zijn geliefde op de hoogte bracht. Op een door Anneke-Beppe bewerkstelligde ontmoeting tussen deze twee geliefden, zegt Barta een huwelijk met Arpad, den heiden, te moeten weigeren, niet alleen, omdat zij Christin is, maar ook, omdat haar ouders wensen, dat zij hun zoon tot man neemt. In de nacht nu, dat Else, de meid, de halsketting aan Barta ontsteelt, komt het tot een hooglopende twist. Else had n.l. wijwater meegenomen naar de slaapkamer van Barta.

„Als ze met den duivel in verbinding stond, zou ze de wijwaterproef niet kunnen doorstaan,” dacht Else. Barta werd nu plotseling wakker en stootte van schrik, de meid bij zich in de kamer ziende, het bakje met wijwater ten onderste boven, waarna Else een luid geschreeuw aanhief. „Zie je wel, ze kan de wijwaterproef niet doorstaan en is dus een toverkol”, sprak ze tot boer Olbers en zijn vrouw.

Deze lichtgelovige lieden waren het roerend met haar eens en wilden hun pleegdochter bijkans midden in de nacht het huis uitjagen! Weender kon en wilde niet geloven in wat men van Barta zeide. Hij kwam voor haar op. Dan verscheen er plotseling een gestalte met horens op het hoofd, die Barta optilde en wegvoerde.

Weender echter, moedig door de liefde, die hij voor Barta koesterde, ijldde naar buiten en hoorde in de verte de zich snel verwijderende hoefslag van een paard. „'t Moet toch wel de duivel geweest zijn,” dacht hij, bij het zien van den groten waakhond, die rustig aan zijn ketting voor het hondenhek lag. „Als het iets anders was geweest, zou het dier zeker hebben aangeslagen.”

Ontmoedigd en terneergeslagen over de geheimzinnige verdwijning van zijn bruid, liep hij weer naar binnen. Boer Olbers en zijn vrouw gaven geen grote ruchtbaarheid aan het voorgevallene. „Het heeft toch geen zin,” dachten ze. „Barta moest immers wel een landlangster van den satan geweest zijn. Een belialskind en een toverkol wilden zij ook niet weer in huis. Wat voor onheil zou daar wel niet uit kunnen voortkomen?” Toch speet het de boerin, dat haar pleegdochter verdwenen was. Else, de meid, kon lang niet zo goed met de huiselijke werkzaamheden overweg. Hele hopen wol lagen daar nu, die steeds nog aangroeiden. Al dit werk, het zuiveren en spinnen van de schapenwol en het vlas, had Barta, met nijvere hand, altijd gedaan. Niemand had haar zulks kunnen verbeteren. Wat zij onder handen had gehad, daar hoefde een ander niet weer bij.

Op een morgen echter deed de boerin de ontstellende ontdekking, dat de helft van de wol was verdwenen. Haar eerste gedachte was, dat de Witte Wieve deze zouden hebben gestolen. Dat een mens, een dief, dit zou hebben gedaan, kon ze zich eenvoudig niet voorstellen. Daar had men in die tijd nog nooit van gehoord. Elk was immers tevreden met zijn sober bestaan en verlangde daar niets bij te bezitten van wat aan een ander toebehoorde.

De morgen daarop bevond vrouw Olbers, dat er weer een indringer was geweest gedurende de nacht. Het bleek haar dat de eerst verdwenen wol gezuiverd en gesponnen was teruggebracht en de nog niet bewerkte andere helft was weggenomen. Dit laatste werd echter in de eerstvolgende nacht gereinigd en gesponnen terugbezorgd, door den geheimzinnigen indringer. Allen op het erve Scholten Linde geloofden, dat een of ander Wit Wief of 'n goede geest, deze dingen bewerkstelligde. In 't vervolg duurde deze verdwijningen van nog te bewerken wol steeds voort. Men wist reeds niet meer anders en boer Olbers en zijn vrouw stelden naar de ware oorzaak van dit zonderlinge verdwijnen en verschijnen geen nader onderzoek in. Weender wilde echter zijn nieuwsgierigheid niet langer op de proef stellen. Op een nacht, toen alles in diepe rust was, sloop hij het bed uit en vatte post op de deel. Het wachten duurde hem lang en hij wilde zich reeds weer naar zijn legerstede begeven, als plots zachtjes de „niendeur” opendraaide en een witte gestalte de deel opschreed, die zich rechtstreeks naar de slaapkamer van zijn ouders begaf. Daar bleef het wezen voor de sponde in eerbiedige en minzame aanschouwing van de in een diepe slaap verzonkenen staan. Dan boog zij neder, neeg het hoofd en drukte teder een kus op het voorhoofd van het slapende echtpaar. Het zachte geluid van de kussen deed Weender uit zijn gedachten opschrikken. Als aan de grond vastgenageld had hij daar gestaan, kijkend naar de witte schim.

Nu drong het plots tot zijn brein door, wie het was, die daar bij zijn ouders in de slaapkamer vertoefde. „Barta! Barta!” riep hij uit. Hevig geschrokken deinsde de aangesprokene achteruit en ijldde over de deel naar buiten. Weender haar na. Bij de „niendeur” rees echter als uit de grond, een grote, machtige gestalte vóór hem op.

„Gebiedend keek de reus hem aan, sprong op het paard met de witte gedaante en verdween onder de bescherming van het nachtelijk duister. Naar het geluid van de hoefslag van het paard, dat door de stilte tot Weender doordrong, oordeelde hij, dat de man naar de Hunenborg reed. „Barta in de Hunenborg?” Niet praten, maar han-

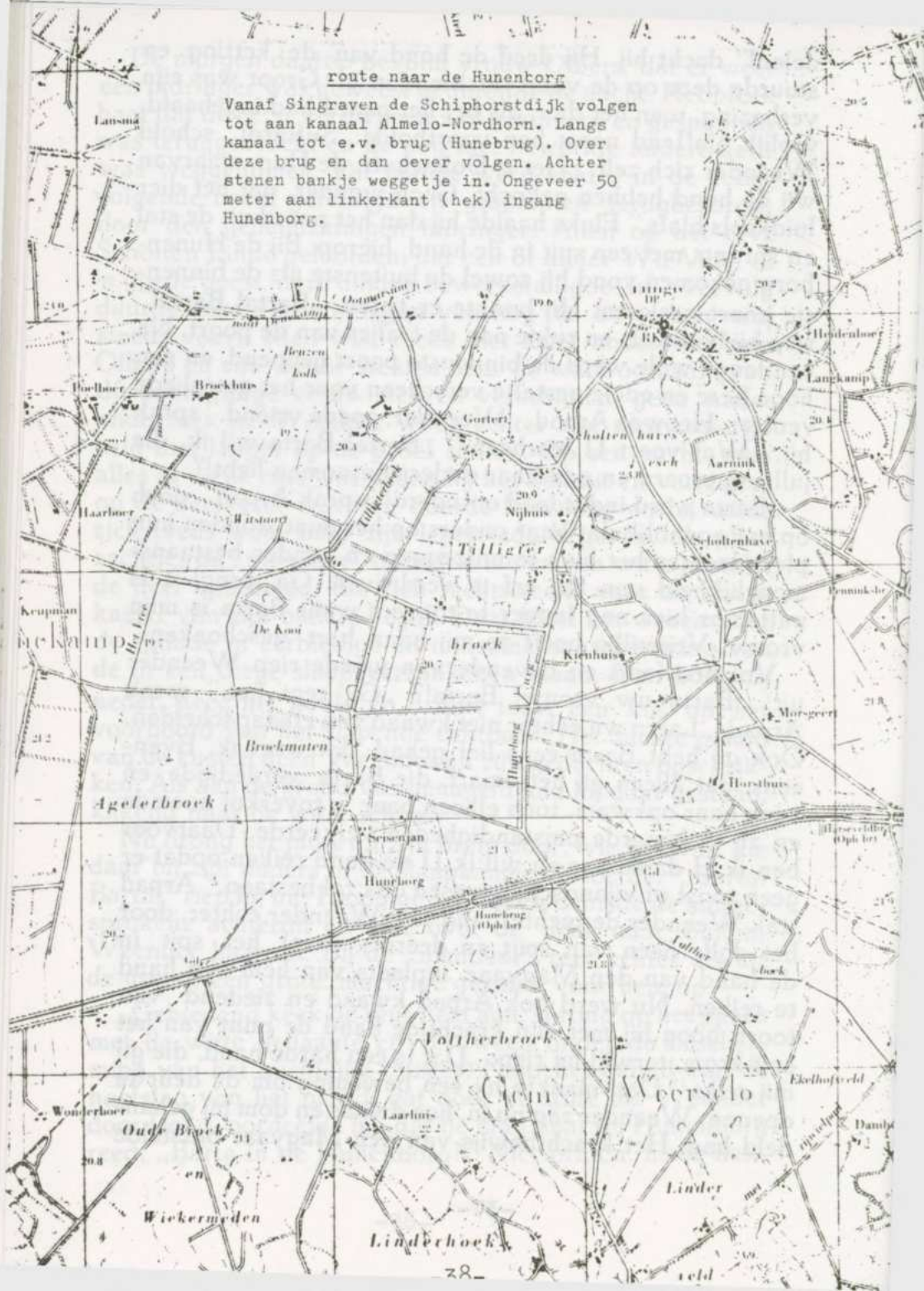
delen!" dacht hij. Hij deed de hond van de ketting en stuurde deze op de voortvluchtenden af. Groot was zijn verbazing, toen het dier, als het het paard had ingehaald, vrolijk blaffend naast hen voortholde. „Sufferd!" schold Weender zich zelf. „Het is Doltschoff, de Hun, waarvan wij de hond hebben gekocht. Geen wonder, dat het dier luidkeels blaft." Fluks haalde hij dan het paard uit de stal en sprong, met een spit in de hand, hierop. Bij de Hunenborg gekomen vond hij zowel de buitenste als de binnenste poort gesloten. Hij bonkte er tegen. „Barta! Barta!" riep hij luidkeels en rukte aan de tralies van de poort. Na een lange wijle werd de binnenste poort geopend, en een hoge fiere en edele gestalte verscheen voor het getraliede venster. Het was Arpad. „Weender, goede vriend," sprak hij. „Wat voert U hierheen?" „Barta! Barta wil ik, die jullie ontvoerd en aan haar ouders ontnomen hebt!"

„Barta werd inderdaad ontvoerd!" sprak Arpad, „doch op het ogenblik dat haar ouders op het punt stonden hun pleegdochter het huis te ontzeggen en zonder bestaansmogelijkheid van het erf te verdrijven. Ga terug! 't Is nutteloos hier nog langer te toeven, want Barta is mijn vrouw. Vrijwillig heeft ze mij haar hart geschonken!"

Vol droefenis en bevende van woede riep Weender uit: „Barta uw vrouw! Barta!" „Gij zegt het," sprak Arpad. „Laten wij echter niet kwaad van elkaar scheiden. Ook gij hebt Barta eens lief gehad, dat weet ik. Eveneens, dat alleen gij het waart, die Barta verdedigde en voor haar opkwam, toen elkeen haar 'n toverkol noemde en zij in benarde omstandigheden verkeerde. Daarvoor ben ik U dankbaar en wil ik U de hand reiken opdat er geen twist of vijandschap tussen ons zal bestaan." Arpad stak Weender de rechterhand toe. Weender echter, door het dolle heen van spijt en deernis, dreef het spit in de hand van den Magyaar, inplaats van hem zijn hand te reiken. Nu werd ook Arpad kwaad en ziedend van toorn boog hij met zijn krachtige hand de punt van het spit krom, terwijl hij riep: „Dat is een harde hand, die gij mij reikt." Dan maakte hij een beweging om de deur te openen. Weender zag nu in, hoe dwaas en dom hij gehandeld had. Het krachtbewijs van den Magyaar ontstelde

route naar de Hunenborg

Vanaf Singraven de Schiphorstdijk volgen tot aan kanaal Almelo-Nordhorn. Langs kanaal tot e.v. brug (Hunebrug). Over deze brug en dan oever volgen. Achter stenen bankje weggetje in. Ongeveer 50 meter aan linkerkant (hek) ingang Hunenborg.



hem in hevige mate. Hij keerde zijn paard en spoedde zich huiswaarts, even later in een jagende galop achtervolgd door den Hun. In een minimum van tijd werd de afstand van de Hunenborg naar het erf van Scholten Linde afgelegd. In een ommezien opende hij de bovenste niendeur, daar hem geen tijd restte de hele deur te openen, wyl Arpad hem met gevelde lans nazette. Het slot van dit verhaal is ongeveer hetzelfde als dat van het spit brengen door Gerrit Jan Frans bij de Witte Wieve. Ook Weender, in de knel door den met een onheilspellende snelheid naderbij ijgenden Hun, liet zich over de onderste niendeur heen van het paard de deel op vallen, juist toen de speer van Arpad trillend in de deurstipel doordrong.

De zoon van Scholten Linde of beter gezegd van Olbers, vertelde de andere dag wat hem was overkomen. Spijtig bij het horen van zijn belevenissen, dacht Else: „Hij mint Barta nog steeds.” Zo gauw ze met het huiselijk werk klaar was spoedde ze zich naar Anneke-Beppe. „Wat kom jij hier toch doen?” vroeg deze, een en al verbazing Elze bij zich te zien. „Ik wilde graag een liefdesdrankje, dat de liefde van Weender voor Barta op mij zal doen overgaan.” „Is die domme jongen nog steeds op dat meisje verliefd? Ze is immers toch voor hem verloren! Sufferds zijn jullie daar allemaal! Hoe hebben jullie mij en Doltschoff bij de ontvoering van Barta in de kaart gespeeld! En later dachten jullie in je lichtgelovigheid, dat de Witte Wieve de wol weghaalden en voor jullie sponnen. Ha, ha! En dan te bedenken, dat de ijverige Barta op de Hunenborg dag en nacht in noeste vlijt werkte om dit voor haar pleegmoeder in orde te brengen. En Doltschoff was jullie duivel. Ha, ha! Doltschoff, de eenvoudige Magyaar en de duivel! Om je dood te lachen! Maar om op jouw vraag terug te komen: Heb je misschien een of ander snuisterijtje of een kledingstuk, dat Barta gedragen heeft en zo mogelijk een lok haar van Weender?” „Beiden droeg ik reeds lang bij mij,” zei Else, terwijl ze het gevraagde aan Anneke-Beppe ter hand stelde. Op het kleedje kijkend, dat Else haar had gegeven, uitte zij een uitroep van verbazing. „Is dit een kledingstuk, dat Barta gedragen heeft?” De meid ant-

woordde, dat dit het geval was geweest, toen boer Olbers het wicht had gevonden. Dan sprak Anneke-Beppe: „Je bent juist intijds gekomen. Morgen zouden wij er niet meer geweest zijn.” „Hoe,” vroeg Else. „Dat de Magyaren en ook ik met hen 't land gaan verlaten, omdat wij 't verlaten moeten! Doch laat ik haast maken. Wat een buitengewoon toeval, dat jij mij juist vandaag dit kleedje moest brengen, terwijl de Vrijheer van Kleef op doortocht in deze streek is,” voer Liska voort en spoedde zich heen, het kleedje meenemend en Else verbouwereerd achterlatend. De oude vrouw nam haar weg naar de Hunenborg, toen zij Doltschoff ontmoette. Deze vertelde haar, dat de Vrijheer van Kleef op het erf van boer Olbers was en dat Barta, hiermee niet bekend zijnde, van Arpad toestemming had gekregen, alvorens zij zouden vertrekken, van haar ouders afscheid te gaan nemen, daar ook was. Arpad wachtte in de buurt op haar terugkomst.

Middelerwijl deed Weender aan den hogen bezoeker op het erf, den Heer van Kleef, 't verhaal van de ontvoering en van zijn achtervolging. Rondborstig kwam hij er voor uit, dat de grootste schuld bij hem gelegen was. Hij verdedigde zijn medeminnaar met de hele woordenschat, die hij bezat. Dan kwam plots Barta in een zwarte mantel gehuld, een kind aan haar boezem drukkend, het erf op. Haar ouders begroetten haar vreugdevol na het vertoog van Weender.

Barta vertelde, dat haar gade het Christelijke geloof wilde omhelzen en zich door den rector van het klooster wilde laten dopen en hoe zij van Arpad toestemming had verkregen om hen voor het laatst vaarwel te zeggen, als hij door enige krijgslieden van den Heer van Kleef, het erf werd opgebracht. Deze krijgslieden hadden hem ontdekt, terwijl hij wachtte op de terugkomst van zijn gade. Tussen den aanvoerder der Magyaren en den Vrijheer van Kleef ontstond nu twist en de laatste wilde juist bevel geven tot de aanval op de Hunen, toen Anneke-Beppe het erf opijlde, terwijl ze luidkeels riep: Houdt af! Houdt af! „Daar moet je maar durf voor hebben!” riep de kittige dochter van Braom uit. „Ja, ja” sprak Jens en benutte de kortstondige onderbreking op zijn manier, waarna hij vervolgde:

Zij stelde zich tussen de beide partijen en den veldheer aanziend, sprak zij tot hem:

„Balderik van Kleef, indien gij mijne medebroeders, de Hunen, ongemoeid zult laten, zal ik U een tijding mededelen, die uw hart zal doen opspringen van vreugde.”

Balderik lachte schamper. Wat zou een oude vrouw hem kunnen vertellen, dat zijn trotse soldatenhart zou kunnen doen opspringen van vreugde?! „Laat uw tuchteloze horden de wapens nederleggen en ik zal aanhoren, wat gij mij te zeggen hebt.” Trots wierp hij een blik op zijn keurbenden, die zich in gesloten gelederen achter hem schaarden. „Welnu dan,” sprak Anneke-Beppe den hoog op zijn paard gezetene toe. „Er was eens een dag, nu negentien jaar geleden, dat er ergens in een bongerd nabij een klein plaatsje bij Sonderhausen, waar de Magyaren de nederlaag leden voor het leger van den Keizer, een klein meisje speelde. Een juweel schitterde aan haar hals. Dat juweel bracht mij in verrukking. Ik nam het kind in mijn armen en vlood vandaar, om het mijn zuster te brengen, die haar enig dochttertje door de dood verloren had. Niet lang nadien stierf ook mijn zuster. Dan nam ik het meisje weer tot mij en volgde de Magyaren, die waren overgebleven, na de slag bij Sonderhausen en naar het Westen waren getogen. Daar legde ik de kleine te vondeling. Een boer vond het wicht en bracht het groot.” Zij wees naar boer Olbers. „Het meisje bereikte de huwbare leeftijd, werd verliefd en trouwde den man van haar hart.” Een hoofdknik duidde op Arpad. „Dit meisje,” en haar ogen zochten die van Barta, „is uw dochter, Heer Balderik.” „Zij, mijn dochter!” riep de veldheer uit. „Is zij dan niet verdronken in de Rijn? Werd zij aan de oever van de IJssel te vondeling gelegd en hier grootgebracht? Bewijs! Bewijs mij dit!” Steeds waren zijn ogen nu op Barta gericht. „Behoeft hij nog wel een bewijs? Had zij niet de sprekende trekken van haar moeder en de ogen van hem?” „Ziehier,” sprak Liska, terwijl ze het kleedje toonde, dat zij van Else had ontvangen. „Dit kleedje is het waarin ik negentien jaar geleden Barta te vondeling legde. En dan de juweel. Zoudt ge die herkennen?” „Die juweel heb ik haar ontstolen. Zij rust nu in de kapel van het klooster,” sprak Else verschrikt. „Een kostbare amethyst, besneden met Griekse figuren,” zei Heer Balderik. „Ja, die is het,” sprak Else. God, en zij had gedacht, dat het runen waren! „Ik heb het niet van node,” riep de

Vrijheer uit. Hij liep op Barta toe en omhelsde haar teder. „Aleide, mijn kind,” fluisterde hij. „Nu zul je mij tot het eind van mijn levensdagen een nieuw ontloken bloeme zijn.”

Dan sprak Aleide: „Ziehier mijn gade. De weg die hij volgt, zal ook ik gaan.” „Dat is een onwettige verbintenis en niet door de Kerk gesloten,” antwoordde Balderik.

Het kind toen optillend sprak toen Arpad: „Dit is uw kleinzoon, Heer Balderik! Was het bloed van den Magyarenvorst onwaardig zich met het uwe te vermengen?” De aangesprokene haalde de schouders op om aan te duiden, dat het hem te veel moeite docht om hierover te twisten. De ogen van den ouden praatvaar rustten een ogenblik op de belangstellende trekken van Marie. Zijn mond vertelde verder:

„Ballingschap en een leven vol ellende,” sprak hij. „En die ik met Arpad zal delen,” voegde Barta er aan toe.

„In de stilte, die nu volgde, kon men het droeve peinen van den Heer van Kleef horen. Dan sprak hij: „Volg hem dan, naar uw harte begeert; verlaat uw grijzen vader echter niet.” Dan omhelsde hij zijn dochter wederom.

Vier weken na dit gebeuren op erve Scholten Linde werden Arpad en de kleinzoon van den Vrijheer van Kleef gedoopt en het kerkelijk huwelijk voltrokken tussen Arpad, den Magyarenprins en Barta. De jonggehuwden volgden nu vorst Balderik, en met hen de Hunen. In latere tijden werd Arpad door zijn wakkere en stoutmoedige daden Heer van Redichem, een vermaard geslacht, dat nog bekend is door de wakkere telgen, die er uit voortkwamen. Else, de meid, stierf kort na het voorval op het erf van boer Olbers, daar de vlam van haar hart doofde door het huwelijk van Weender met een flinke boerendochter, die hem een goede huisvrouw werd.”

Hoe u het ook gelezen hebt, wat u er ook van vindt, hoe u er ook over denkt, het is maar een verhaal. Een verhaal met herkenbaarheden hier en daar. Graag hoop ik dat het uitnodigt tot verder onderzoek.

Denekamp, oktober 1978

J. A. den Ouden

K O E K O E K

Koekoek, ik heur in de wiete dien'n roop,
dan weer hier en dan weer daor
en hoo ik kiek en hoo ik zeuk,
van diej zee'k nooit 'n spoor

Koekoek doe grieze vöggeldeer,
doe röps nich heel geröst
waorum legs dien eiken aait
biej 'n aander deer in 't nöst?

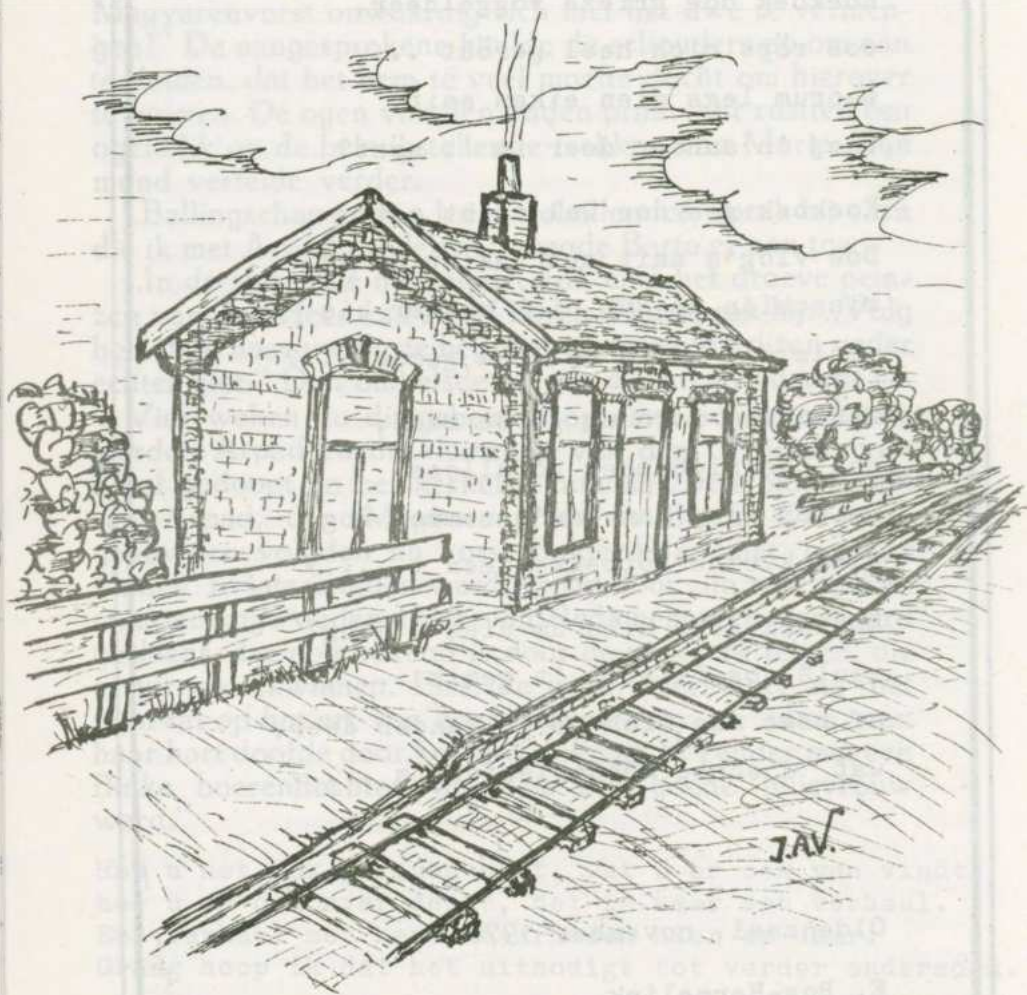
Koekoek gees doe wal recht oet?
Doe vlög's aait van'n tak op'n tak,
misschien um das nich zuuver bis
veuls diej nich ôp dien gemak ...?

(Zeuk diej toch ne goode maot,
dan bis nich meer zó alleen
en kön wiej dan van't zomer nog,
dien kleine köppelke zeen)

Koekoek gefs niks um dien'n jong?
veuls doe ôk nich 't gemis?
of wees doe nich as 'n aander deer,
wat d'echte Mooderleefde is

Oldenzaal, november 1978.

E. Bos-Hermelink.



Hoe diep een tramverbinding destijds wel indruk maakte op de mens blijkt uit het volgende. Honderd jaar geleden waren er plannen om een paardetram, waarover ik in de vorige aflevering al melding maakte, aan te leggen tussen Utrecht en Zeist.

Inwoners van Zeist hadden hier nogal wat bedenkingen tegen. Zo was men bang dat met zo'n gemakkelijk en vooral ook goedkoop middel van vervoer ook Jan-Rap-en-zijn-maat naar Zeist zou komen en daarop was men in 't geheel niet gesteld.

Intussen werden deze bezwaren door dr. F.A. Snellen uit Zeist terecht ongegrond verklaard. Naar zijn mening zal Jan-Rap heus niet de meerderheid uitmaken van de passagiers van deze tram. Bovendien kan juist zo'n tramverbinding een goede invloed hebben op Jan-Rap-en-zijn-maat. Snellen schrijft: "Diezelfde Jan Rap heeft toch ook wel eenige aanspraak op onze hulp in het punt van genot. De man woont in nare buurten en ongezonde huizen, hij geniet weinig van het lieve daglicht. Dat maakt hem droevig, ruw, onbetamelijk; plaats hem over voor een poos in onze liefelijke buitenlucht, laat hem wandelen in onze heerlijke dennebosschen en gij zult allengs een heel ander mensch van hem maken. Bewijs hiervoor vindt ge in de vergelijking van het plebs der steden en van het platteland. De gezindheid der laatsten uit zich ook door meerder beleefdheid, vriendelijkheid en zachtheid. De tramway zal een maatschappelijke weldaad zijn. De kroegen sluiten of verminderen schijnt niet te kunnen. Nu dan, geef een afleidingsmiddel. Leer het volk zich te verheugen in Gods lieve natuur, zich te vermeien naar het lichaam, maar ook zich te verfrissen naar den geest, zoo zult ge het middellijk een ware weldaad bewijzen;

en door onzen Jan Rap zachtere zeden eigen te maken, bevoordeelt ge ook den meer beschaafde, die minder hinder van hem zal hebben. De kettinghond is ieder ten schrik, maar de vrijelijk daar rondlopende heeft wel wat anders te doen en te genieten dan menschen te bijten".

Nu terug naar Denekamp,

Het was een paar jaar later, toen Denekamp weer in aanraking kwam met het spoor.

In 1879 overwoog het Comité der Veluwsche Locaal Spoorwegen een lijn Almelo-Zwolle aan te leggen. Het comité had de in de omgeving liggende plaatsen voorgesteld om wijzigingen in het aanvankelijke tracé aan te brengen, waardoor hun plaatsen ook van deze spoorverbinding zouden kunnen profiteren.

Voorzagen de gewijzigde plannen eerst in een verbinding vanuit Almelo ter hoogte van Ootmarsum en zo richting Nordhorn, na vele discussies en - en dat was toch blijkbaar erg belangrijk - het onaanvaardbaar voor de Denekamps gemeenteraad, kwam het spoorwegcomité tot de conclusie dat er nog een lijn moest komen, die zou lopen door Tilligte, vanaf het erf Aarnink (nu: Scholtenhave). Daarmee zou, volgens het comité, Denekamp zeer gebaat zijn. De heren raadsleden dachten daar anders over, en konden het gevoelen van het comité niet delen.

Het ging weer niet door.

Vele van dergelijke plannen zouden nog volgen.

Zo kwam, nog in datzelfde jaar 1879 Johan Daniël de Bock, Inspecteur van een Brandwaarborgmaatschappij te Gouda met een plan. De Bock was voornemens concessie aan te vragen voor de aanleg van een stoomtram van Almelo over Tubbergen, Ootmarsum en Denekamp naar Oldenzaal, met een zijtak van Denekamp naar Nordhorn. Dat was iets wat de gemeente eigenlijk altijd wilde.

In november 1881 heeft De Bock samen met ingenieur Van der Mate uit Amsterdam onder meer ook Denekamp bezocht om zich te oriënteren omtrent het plan en de definitieve richting. Denekamps wethouder Verhoeven was hierbij namens de gemeente aanwezig. Burgemeester Hoogklimmer was buiten de gemeente.

In de raadsvergadering van 15 november 1881 deelde Hoogklimmer mee, dat hem ter ore was gekomen, dat Verhoeven zich hoogst ongunstig over het door De Bock voorgestelde plan zou hebben uitgelaten, en dat daaraan de berichten die in de krant hadden gestaan te wijten waren, waarbij de richting van het spoor gewijzigd zou zijn en Denekamp ten enenmale buitengesloten was. Verhoeven ontkende dit. Later zou echter blijken, dat hieraan toch wel enige juistheid mocht worden toegekend.

Enige tijd na de raadsvergadering van die vijftiende brachten beide eerder genoemde personen namelijk wederom een bezoek aan Denekamp. Dit keer vertoefden ze zich in gezelschap van burgemeester Hoogklimmer.

Men stelde het op prijs te vernemen of hun plan, dat dan zou voorzien in opnemings van Denekamp in het schema, zoals aanvankelijk ook de bedoeling was, de instemming van de raad kon wegdragen.

Uit de bespreking hierover in de raad van zeven december daaropvolgende liet Verhoeven zich ontvallen, dat hij van mening was dat aan de exploitatie grote moeilijkheden verbonden waren en dat men wat de veiligheid in het dorp betreft, op onoverkomelijke bezwaren zou stuiten. Hoogklimmer gaf hem echter te kennen, dat De Bock van Van de Mate de stellige verklaring hadden gegeven, dat zij niet op technische bezwaren waren gestuit, zelfs niet in het dorp Denekamp, met zijn scherpe hoeken (er was toen nog geen "doorbraak"), en dat men ook geen gevaren van de tram als zodanig hoefde te vrezen, daar in de kom van het dorp altijd heel langzaam zou worden gereden.

De raad ging tenslotte in beginsel akkoord met het plan van De Bock.

Doch in de loop der tijd is van dit plan ook niets terecht gekomen.

Intussen was wel de lijn Deventer - Almelo, waarover hiervoor al is geschreven, gereed gekomen.

In 1886 was er een plan van de Koninklijk Nederlandsche Locaalspoorwegmaatschappij Koning Willem III te Apeldoorn, die voornemens bleek te hebben, de lijn Deventer - Almelo door te trekken tot de Duitse grenzen, om daar dan aansluiting te zoeken op het Duitse spoorweginet.

Omdat ook hier weer problemen ontstonden omtrent de vaststelling van het tracé, werd ook dit plan uiteindelijk niet verwezenlijkt.

Wederom was er een nieuw comité gevormd dat wilde ijveren voor de aanleg van een stoomtram van Almelo over Tubbergen naar Ootmarsum. Dit comité bestond uit Helmich Ledeboer, Nicolaas Francois Snel en Gerrit Hagendoorn, allen te Almelo, Johannes Wilhelmus Theodorus Hendrikus Essink, Heinrich Antonius Kaufmann en Johannes Hermannus Vos allen te Tubbergen, en Mr. Wenneman, Jan Engels van Beverforde, Johannes Kornelis Oosterwijk en Gerhardus Hermannus Johannes Bloemen allen wonende te Ootmarsum.

Dit zou een soort trambaan worden. Denekamps gemeentebestuur voelde hier echter ook niets voor, omdat maar een heel klein stukje van de gemeente hierbij gebaat zou zijn. Het ging dus niet door.

Enige jaren zouden weer verstrijken.

In 1890 hadden enkele vooraanstaande figuren uit Oldenzaal, Denekamp en Nordhorn (D. Gelderman, G.W. Hoogklimmer en Mr. Essink) besloten zich in te zetten voor de realisering van een lokaal-spoor tussen deze drie plaatsen. Door Ir. Bezier te Arnhem werden plannen gemaakt. Denekamp kon er mee instemmen.

In 1892 is de concessie verleend. De lijn zou in exploitatie kunnen worden genomen door de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij.

Plaatselijk waren comité's gevormd, om gelden bijeen te kunnen krijgen. Er bleek ook in Denekamp veel belangstelling te bestaan. Het vervoer, zoals dat nog altijd moest geschieden, werd voor velen een doorn in het oog. Temeer daar men zag hoe het Oldenzaal verging. Daar hadden ze een station, waarvan men in korte tijd door heel Nederland en zelfs Duitsland kon. Dat "korte tijd" moet natuurlijk gelezen worden in contrast met "paardevervoer".

Weldra bleek echter dat Nordhorn gedwongen was af te haken.

Aan Duitse zijde kon men om verschillende redenen geen overheidssteun krijgen voor dit plan.

Ondertussen was een andere commissie bezig te ijveren voor een stoomtram van Gronau over Losser naar Oldenzaal.

Hoogklimmer heeft na de ontmoedigende mededelingen van Duitse zijde overleg gepleegd met Gelderman. Men vroeg zich af of het niet te verkiezen was zich aan te sluiten bij de andere commissie om zodoende de mogelijkheden te onderzoeken die lijn door te trekken tot Denekamp. Een zelfde overleg heeft hij gepleegd met de fabrikant Van Delden te Gronau, alsmede met de burgemeester van die gemeente. Tevens was hierbij aanwezig de heer Pubbruwe, technicus te Winterswijk. Hieruit is gebleken, dat men allen voorstander was van de suggestie de lijn door te trekken. Deze lijn zou dan gelegd kunnen worden langs de bestaande rijksstraatweg naar Oldenzaal.

Het gemeentebestuur van Denekamp beoordeelde dit plan positief.

Het was aan de vastberadenheid van Hoogklimmer te danken dat uit de gemeente Denekamp f 6.000,-- bijeenkwam, waardoor Denekamp van zijn tram verzekerd kon zijn. Daartoe was wederom een plaatselijk comité gevormd.

Dit bestond uit burgemeester G.W. Hoogklimmer, G. Johannink, J.A. Roessingh Udink, allen uit Denekamp en A.H. Scholten uit Enschede.

Dit comité deed nog in datzelfde jaar het verzoek aan de raad van Denekamp om subsidie in de aanlegkosten. In de raadsvergadering van veertien juli van dat jaar werd dit verzoek behandeld. De burgemeester zette uitvoerig de stand van zaken uiteen. De beslissing hierover werd echter op voorstel van het raadslid Pikkemaat uitgesteld tot een speciaal hiervoor te houden raadsvergadering.

Deze vond plaats op zaterdag eenentwintig juli, om half drie 's-middags. Tijdens die vergadering kon de burgemeester reeds melden dat een toezegging van zowel rijks- als provinciaal-subsidie was ontvangen. Uit een verklaring van de minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid bleek voorts dat

er wellicht nimmer zo een belangrijk subsidie in het vooruitzicht was gesteld. Daarom leek Hoogklimmer het wenselijk, dat de raad een gunstige beslissing zou nemen. Het voorstel werd evenwel, na erg veel gedebateer, niet aanvaard. Van de negen leden tellende gemeenteraad stemden er vijf tegen. Dit waren de wethouder B. Heesink, de leden J.H. Elferink, J.H. Smithuis, J.H. Aarnink en H. Molendijk allen afkomstig uit het, wat tegenwoordig "Buitengebied" heet. Na de uitslag van de stemming verklaarde Hoogklimmer te zeer geschokt te zijn, om de vergadering nog verder te leiden. Hij droeg daarom het presidium over aan de oudste wethouder en verliet de vergadering.

(wordt vervolgd)

H. Boink.

uit: Weekblad voor Oldenzaal en Omstreken
13 oktober 1900

Voor de Stoomtramlijn

Almelo—Tubbergen—Ootmarsum—Denekamp is het aandeelenkapitaal volteekend. De Gemeentebesturen van Stad- en Ambt Almelo, Tubbergen, Ootmarsum en Denekamp verleenden gedurende 20 jaren een renteloos voorschot in de exploitatie. De ingenieur Hubenet te Almelo ontwierp de teekeningen en plans en er bestaat alle kans dat voldaan kan worden aan de concessievoorwaarden om in 1907 met den aanleg te beginnen.

Met het totstandkomen dezer lijn zal een groot gedeelte van Twente uit zijne afzondering worden opgeheven.

Als gevolg van de veranderde opvattingen over hygiëne en wat dies meer zij, alsmede de gemakken welke de diepvriezer in de huishoudingen heeft gebracht, en het feit dat men het hele geslachte niet meer voor zichzelf pleegt te gebruiken, raakt het huisslachten uit de tijd. Hier en daar wordt nog wel een varken geslacht, maar daar heb je het dan ook mee gehad. Het zal allemaal geen leven meer beschoren zijn, gezien de ontwikkeling in den lande.

Het leek ons goed, voor we u iets meer gaan vertellen over de slachtgebruiken, duidelijk te maken - misschien lijkt dit wel overbodig - dat er slagers zijn en slachters. Zij die de begrippen onderscheiden weten ook duidelijk het verschil, wat we tussen beide beroepen zien. Want dat zijn het wel: beroepen, ambachten zou je het zelfs kunnen noemen.

Een slager is een zo algemeen beroep, men ontmoet ze overal, met en zonder witte jas. Zelfs in de Ster-reclame. Het slagersvak is een apart beroep en zeer bloedig bovendien. Tegenwoordig vindt een deel van de werkzaamheden van de slager plaats in grote slachthuizen. Zeker zijn er ook nog vele slagers die bij hun winkel een eigen slachtplaats hebben. Vooral in de kleinere plaatsen. Zo ook in Dene-kamp. Daar houdt de slager zich nog bezig met het hele varken, zoals je dat dan zou kunnen noemen. Dus van het begin tot het eind.

Vroeger werd zo'n slager vleeshouwer genoemd. In Leeuwarden had eens een slager op het uithangbord van zijn winkel laten schilderen:

"Ben ik een moordenaar?

Ik doe geen mensch ooit quaet,

Schoon dat mijn hant ter jaers

Al menig neder slaet:

En 't is selfs na't bevel,

dat aan ons is gegeven:

Slagt vrij en eet het vee,

Tot nooddrift van uw leven".

Hoe ging dat slachten vroeger in de dorpen en steden? Wel, als we hiervoor eerst eens teruggaan in de oudheid, dan ervaren we dat weleer ieder voor zich of voor zijn gezin een dier slachtte, wanneer dat nodig werd geacht. Dus wanneer er vlees op tafel moest komen. De verhalen over de jagende en vissende Batavieren hierbij indachtig, verduidelijken dit nog eens.

Geleidelijk aan konden we evenwel twee soorten slagers aantreffen: namelijk degene die in een slachterij slachthuis (vleeshuis pleegde men dat vroeger te noemen) en degene die thuis slachtten. Met deze laatste groep worden dan bedoeld, degenen die voor eigen gebruik slachtten.

Ja, het slachten op zich is een bloedige bezigheid. Vroeger vond dit ook in Denekamp plaats vóór de winkel van de slager. Het bloed - voor zover dat niet werd opgevangen - en andere restanten liepen dan wel in de goot, die langs de straat liep. De slager kon dan ook aan zijn klanten laten zien, dat hij een goed en gezond beest aan het slachten was.

Hoe ging nu dat huisslachten eens in zijn werk? De vaak wildste verhalen doen hierover de ronde. Overigens niet altijd ten onrechte. Want het mogen dan wilde verhalen lijken, het waren zeker niet minder wilde taferelen. Bij nadere beschouwing hierover mischien zelfs wel hier en daar begrijpelijk (?).

Vroeger, en dan praten we over een tijd van meer dan vijftig, zestig jaar terug, kende men hier amper het zogenaamde slachtmasker. Dit is een apparaat, waarmee het dier bewusteloos wordt gemaakt. Het huidige slachtmasker is niet hetzelfde als dat van vroeger. Het oude masker was eigenlijk een schietmasker, omdat hiervoor kogels werden gebruikt. Het gebruik van dit apparaat is na de laatste oorlog steeds minder toegepast, omdat hiermee in het verleden vele soms ernstige ongelukken waren gebeurd. Vanaf 1957 zijn ze geheel verboden. Het huidige masker daarentegen werkte met een slagpin.

De vleeshouwer.
Onbedacht, Slaat geen acht.



Het Beest treed in zijn mackers bloed
En weet van schrieken noch van mijde,
Gelijk het onbedacht gemoed;
Al Sterft Zijn naasten aan Zijn zijde,
En dat hij siecht een quaaide vrucht,
Noch geeft hij sich niet op de vlucht.

Hoe ging dat slachten vroeger in de dorpen en steden? Wel, als we hiervoor eerst eens terug-
Vóór de invoering van het masker hanteerde men voor een rund de "aks" of de "eks", de bijl, de achterkant ervan dan, om het beest maken. Een varken werd alleen maar gestoken. Om te komen tot een wat meer effectieve en voor het dier minder pijnlijke wijze is - vooral op verzoek van de dierenbescherming - gekomen tot de invoering van het masker. Volgens H.W. Heuvel in "Oud-Achterhoeksche Boerenleven" (1927) kende men in de Gelderse Achterhoek eind vorige eeuw al een slachtmasker, dat men gebruikte bij het slachten van een koe.

Geleidelijk aan werd het masker in de praktijk toegepast. Geleidelijk aan want verschillende boeren waren - zoals dit overigens met invoering van vrijwel alle nieuwerwetse methoden het geval was - hier helemaal niet mee behept. Ze moesten hier niets van hebben en weerlegden de voordelen van de dierenbeschermers met "nieje keunst'n, 't blood koomp t'r nich good ôf en 't vlees kan nich doer'n". Daar het verplicht was van het masker gebruik te maken, ook bij het slachten van varkens, kon men er niet om heen. Hoewel toch nog wel menig boer en slachter er wat op gevonden hadden. Het varken werd eerst gestoken, daarna het bloed er af gehaald en dan werd bij het dode varken alsnog het masker gebruikt. Dit was dan voor de controle, als men eens kwam kijken, of het diert wel op de voorgeschreven wijze was bedwelmd.

Wat waren dat nu voor mensen, deze huisslachters. Huisslachter was een vak, dat veelal overging van vader op zoon. Eertijds deden ze er ook nog een beetje bij dokteren. Het slachten van een varken leverde zo rond de jaren dertig een daalder per stuk op. Het was een redelijk betaald werk, als we daarbij in ogenschouw nemen, wat bijvoorbeeld de arbeiders verdienden, die in die tijd werden ingezet bij de grondontginning, deze konden zo'n zes tot acht gulden per week verdienen.

Zo'n vijf tot zes varkens werden wel per dag geslacht. Dit was ook afhankelijk van de weersgesteldheid. Men moest vaak nog overal lopend naar toe. Daarbij kwam dat de slachter er 's-avonds ook nog weer op los moest om de varkens af te snijden en in te zouten. Als men daarbij dan telt de gebruikelijk borreltjes, dan is het te begrijpen dat een slachter het bij de laatste boer 's-avonds wel eens minder duidelijk zag. Overigens waren er huisslachters die terwille juist daarvan dan maar wat minder foezel tot zich namen, dan gebruikelijk was, bij de verschillende gelegenheden. De huisslachter kwam meestal uit de buurt. In onze omgeving waren zoal huisslachter Veldkamp-Naats, de Geurner uit Breklenkamp en Keizers-Bennad. Levink-Frans uit Lattrop, Kuiers-Hannes uit Breklenkar en Roep'n-Graats ook uit Breklenkamp.

Als dan de wieme leeg was verlangde de boer naar een vers hapje. Er moest weer voorraad komen. "Wie-j wilt'r een dood doon."

Zo moest er een koe geslacht worden. Dat gebeurde dan achter op de deel van de boerderij. Als het bloed eraf was, werd het geslachte beest met de slachtboom door middel van windknuppels opgetakeld, aan de twee haken, die zaten in de een na laatste zolderbalk. Onderwijl werd de huid eraf gevild, waarna het beest werd opengesneden. Ondertussen hadden de slachter en de boer al twee borrels gehad. Want op één been kon je niet lopen. Als het dan 's-morgens licht werd hing de koe afgeslacht "an 'n balk'n".

Hierbij willen we er wel op wijzen, dat slechts een enkele boer het zich kon veroorloven een koe of een stier te slachten. Het kwam dan ook niet veelvuldig voor. En als een boer het zich kon permitteren toch een koe te slachten, dan verkocht hij ook nog wel eens een gedeelte ervan. Hij ging dan "hen oetpoond'n". Hij ging dan de buurt in om te vragen of men ook een aantal ponden wenste af te nemen.

Met het slachten van een varken ging het er even wat anders toe. Het tijdstip waarop dit plaatsvond, lag meestal wel zo vroeg mogelijk in de morgen. Maar niet elke boer kon natuurlijk "bie-j opkommende maon slach'n". Er werd gezegd dat er bij het slachten bij opkomende maan "meer mearg in de butte" zou zitten. Met de "hoesslachter" werd afgesproken dat hij om half zeven zou komen. Het varken werd uit het hok gehaald. Een uur tevoren was de fornuisplot al aangemaakt. Het water begon al op temperatuur te komen. Dit water zou straks nodig zijn voor het broeien. Als de slachter er dan was, met een koker vol messen aan de gordel, werd het varken gestoken. "Ik stekke d'r zoa geröst in, as in ne boeskool", merkte menig huisslachter op.

In een grote bak werd het bloed opgevangen. Van dit bloed werd later de bij menigeen wel bekende "blood-kooke" gemaakt.

Na een tweetal borrels werd begonnen met t broeien van de varkensharen. Het hete water werd in grote ketels aangedragen. Als t karwei door slachter en boer geklaard was, moest het varken op de ladder. Vaak moest een daarvoor geschikte ladder in de buurt geleend worden. Vooral met het zwaarder worden van de varkens. Het beest werd er eerst opgelegd, "'n krômstok" door de pezen van de achterpoten gehaald, waarna het tegen de muur naast de "nien-deur" werd gezet. Als men geen kromstok had, gebruikte men ook wel een wagenknuppel. Dat opzetten van de ladder deed men meestal met een man of drie, vier, waarvan er één onder de ladder stond. Een of meer naobers hielpen hierbij. Hen werd daags tevoren bericht gedaan, dat men om half tien zover was. Het varken werd altijd met de kop naar beneden op de ladder gehangen: "met 't vèstaand naor oondern".

Vóór het opensnijden "dreunk de slachter em d'r nog es 'n keer wear klaor oet", waarna hij met het scherpe mes "'t vesken los sneed, dan konne d'r good inkiek'n".



Daarna werd het varken van het binnenwerk ontdaan, waarna het met koud water werd schoon gespoeld. Het hing er dan de hele dag te pronken. "Het nierken, dat arme dierken, midden in 't vet, en krig niks met". Het was vaak koud weer, als het varken daar hing uit te druipen. Het moest ook koud zijn, want anders wilden het vlees en het spek niet goed zout aannemen. Overdag liep men de kans dat er "naobers" en andere "kunnighead" kwam, die natuurlijk moesten "vetpriez'n". Zodat uit kwam, moest er een borrel aan te pas komen en ontwikkelde zich een gesprek. De spekdikte was mooi. Hoe dikker 't spek, des te beter was de opbrengst. Het was vroeger nog niet zó als nu, dat het voornamelijk gaat om het vlees. De varkensrassen waren er ook nog niet na. Welke rol het spek wel speelde in de boerenhuishoudingen is uit de volgende zegswijze duidelijk op te maken. "De boer'n vret zich kraank in't spek", zea de dokter, "mer zee wöd wier gezoond van'n kearnmelk."

's-Avonds kwam de slachter het varken afsnijden. Als het afgesneden was moesten de stukken in de kelder ingezouten worden. In wat latere tijden werd er ook veel vlees geweekt. Een diepvries kende men nog niet. Vlees en spek gingen in " 'n kuum'n" in de pekel. De slachter kreeg er nog eens een borrel bij. Want zonder "dröpken wil 't vlees gin zoalt annemm'n". Ook ribbetjes werden in de pekel gezet en hier en daar vervolgens ook wel gerookt. Dit gebeurde ook zo met de hammen. De reuzels werden veelal opgerold in de wieme gehangen. Later werden ze ook wel eerst in een vet-papier gewikkeld. Als men er dan wat van nodig had, werd er een stuk afgesneden en uitgebakken, waarna het stuk weer werd teruggehangen. Bij katholieke boeren gebruikte men de reuzel met name ook op vrijdag, omdat het dan "vasseldag" was. Ook kwam het voor dat na het slachten alle reuzel ineens werd uitgebakken en "in 'n roompot" werd gedaan. " 'n Roonpot" was een stenen pot, welke men eertijds gebruikte bij het karnen.

Dan was het een hele week "schreumkes" eten. Ergens hoorden we ook dat het "muuske" in zilverpapier werd gewikkeld en in "scharrenaske" werd geroosterd. Dit stuk vlees was dan bestemd voor het jongste

kind of kleinste kinderen. Of dit precies zo is, weten we niet. Wel is het zo dat vroeger bij het afsnijden van het varken de slachter vaak zei tegen de kleine kinderen, die er nog bijstonden: "Hier, 't muuske is veur di-j." Een varken heeft twee "muuskes", welke zitten in de bovenkant van de hammen.

Het was natuurlijk niet altijd zó, dat men alles van het geslachte dier voor zichzelf kon houden. Door geldnood daartoe gedwongen, zag menig boer zich genooddaakt de "scheenk'ns" - het beste van het varken - te verkopen.

In Denekamp en omgeving werden de hammen veel naar Keizer gebracht.

Als het werk dan een keer gedaan was, kwam er spekpannekoek (dit was vroeger een luxe) op tafel. Ook was het wel gebruikelijk dat het geslachte werd geprobeerd. Ook waren er gevallen dat er een bord aardappels aan te pas kwam.

Een dag of drie duurde het eer alles aan kant was. Want er moest ook nog worst gemaakt worden en hoofdkas. Het huis hing dan enkele dagen vol wasem en lekkere geuren van bloed en leverworst. "Aw slacht hebt", zea de boer, "dan rökt bie-j oons as op paoskedag in'n hemmel".

Bloedworst of "bloodkooke" werd vroeger tot dikke ballen gekneet en kwam niet zoals men ze tegenwoordig wel ziet, in lange builen. De dikke ballen bestonden uit bloed, grof roggemeel en kruiden en zout. De ballen werden in de fornuisput gekookt. Daarna werden ze op de tafel gelegd om af te koelen.

Eenmaal afgekoeld werden ze in een "heuj-koorf" gelegd en opgehangen in de wieme. Na een dag of acht was de bloedworst erg hard geworden. Om ze te gebruiken, sneed men er plakken af, legde deze in een bakpan, heet water erbij, wat "schraom'n" er in en dan was het heerlijk eten. Hoe lekker de bloedworst wel kon zijn, getuigt de uitdrukking: "hee zett'n zich schrap in de bloodkooke en vrat as ne dösker". Ook werd balkenbrei gemaakt. "As oons Heérm met 'n balkenbri-j an 't inveur'n is, dan is è 'n zètken de spraoke kwiet". Een andere boerenwijsheid in dit verband spreekt ook voor zich. "Bloodkooke en balk'n'bri-j in de pan. Wèl hoolt daor nich van?"



De metworst kwam ook wel "in 'n schossteen" te hangen om te drogen of ook wel om te roken. Zo hadden ze bij Kipsmit nog tot 1934 zo'n hele grote schouw. Dit was nog een overblijfsel van het losse vuur. Het kwam geregeld voor dat naobers daar hammen en metworst brachten om te laten roken. Dat roken duurde zo'n twee tot drie weken.

Bij al dat werk kwamen de boerin een of twee buurvrouwen te hulp. Vroeger hadden de boeren nog geen vleesmolen, dus moest alle "met" nog met de hand gesneden worden.

Daar ging wat tijd meeheen. Want er werd nog meer gemaakt dan bloed- en metworst en balkenbrei. Over balkenbrei nog het volgende. Hiervoor werd boekweitmeel gebruikt. Het geheel werd klaargemaakt in grote schalen. Hiervoor pleegde men ook wel eens de dikke darm te gebruiken. Want later wordt dit, net als met de bloedworst, in lange papieren builen gedaan.

Dan werd ook nog "zoerworst" gemaakt. Deze worst was een lekkernij in de stampot. Voor de worst gebruikte men het buikspek van het varken en wat grof roggemeel. Men vermengde dit met kruiden en wat zout. De worsten werden in de fornuisput langzaam gaar gekookt. Toen de "zoerworst" uit de tijd raakte, werd het spek dat men hiervoor gebruikte, in de bloed- en leverworst verwerkt. Heel zuinig, dat wel!

Later werd ook nog hoofdkaas gemaakt. Ja, zo heette dat. Hoofdkaas werd gemaakt van de kop van het varken. Vroeger, toen men dit nog niet kende, was het gebruik dat men ook de kop in twee gedeelten in de wieme ophing.

Een dag later werd nog wat van het geslachte naar de naaste burens gebracht. Dit hebben we wel als het "pot-hes-breng'n" gehoord. Zo'n "pot-hes" bestond dan uit een "rugg'nstuk"spek, zo ter grootte van 20 bij 25cm, een paar bloedworsten, ook een paar leverworsten, alsmede twee metworsten. Dit was dan een hele korf vol. Als men dan bij die betreffende naobers later ook slachtte, kreeg men zo'n zelfde portie. Natuurlijk werden de dominee en meneer pastoor niet vergeten. Vaak werden ze bedacht met een "scheenk'n" of ook wel met een ribbe-helft. Een Haaksbergse pastoor

heeft eens op de preekstoel zijn parochianen vermaand, dat ze hem geen ribben moesten brengen, waarom men doorheen kon kijken.

Als dan het werk achter de rug was, werd slachtvisite gehouden. Dichtbij wonende familie en een paar naobers kwamen dan op bezoek. De worsten en hammen en andere delen van het geslachte werden dan geprezen. Ook werd er van het geslachte gegeten, waarbij een hartverwarmertje natuurlijk niet mocht ontbreken. "De foezelfles ging nog ès 'n keer good roond."

Een "scheenk'n" kon ook nog wel ergens anders dienst voor doen. Dit getuigt wel de volgende uitdrukking. "Iej mot wal es 'n oog too-kniep'n, zea de börge-meister, dow hung'n ze em nen scheenk'n op de scholder".

Als dan na een bepaalde tijd het vlees en spek uit de pekel werd gehaald en werd opgehangen was de wieme weer welgevuld. Er waren trouwens ook vele boeren, die alles in de pekel lieten liggen. Dat gebeurde dan in de tijd, dat men over het algemeen al weekte.

Een volle wieme, dat was de trots van menig boer en boerin. De twee reuzels hingen er, de hammen, het spek en de worsten en ribben. Als men wat nodig had, haalde men met behulp van een gaffel een stuk naar beneden en sneed er een gedeelte af wat men nodig had. De rest hing men weer terug. Ook waren er boeren die de kleine stukken niet in de wieme wildenzien hangen. Dat kleine spul moest dan maar ergens anders zo lang bewaard worden. Sommige boeren pleegden er alles van het varken in te hangen, tot de staart toe.

De hammen werden vroeger over het algemeen met bot opgehangen. Dit had als nadeel, dat het vlees rond het bot nogal gauw aangetast werd door ongedierte. We hebben gehoord, dat de maden er wel eens uitvielen. De metworsten en het spek werden na verloop van tijd ook wel in een zak gedaan en in een kist bewaard, om ze niet teveel te laten uitdrogen.

" 't Koomp vanzölf wierum", zea de boer,
dow hee 't vearken met spek voorn".

Met deze oude boerenwijsheid beëindigen we dit ver-
haal. We hopen dat menigeen hierin stof tot praten
over vroeger vindt.

In dit verhaal zullen zeker dingen genoemd zijn,
waarvan de lezer zal zeggen: dat kennen we hier niet,
dat deden we hier anders, en dat hebben we hier
nog nooit gezien.

Nu, dat is ook een beetje de bedoeling van dit artikel.
We ontvangen hierop graag reacties!

Denekamp, 10 december 1978.

H. Boink en J.A. den Ouden.



DENEKAMP

— 5 Nov. Hedenmorgen omstreeks acht uur sloeg het paard van den landbouwer H. alhier, staande bij de Coöp. Zuivelfabriek, op hol; boven wonder liep alles zonder ongelukken af. Alleen het paard bekwam eenige kleine verwondingen.

— Dezer dagen vervoegde zich bij de landbouwers alhier een persoon, die voorgaf „Kamphuis” genaamd te zijn, uit Duitschland gezet en dat zijn meubelen en huisraad aldaar waren vastgehouden wegens schuld, gemaakt door ziekte van zijn vrouw en kinderen. Voorzien van een lijst trok hij rond en wist nabuurende pl.m. f300 te bemachtigen. Na een voorloopig onderzoek, door de politie ingesteld, bleken zijn opgaven onjuist, terwijl het onderzoek door de politie wordt voortgezet. Men zij op zijn hoede voor dergelijke collecteerende personen.

— Hedenmiddag reed de voerman K. van Losser met wee wagens, beladen met takkebossen door het dorp. Door een te korten draai vielen de bossen van den eenen wagen af, waardoor eenige ruiten van bakker K. het moesten ontgelden.

uit: Twentsche Courant
6 november 1918

H

et is niet toevallig dat aan de nieuwjaarsgebruiken in dit blad aandacht wordt geschonken. We weten allemaal wel hoe het er in onze omgeving, hoe verschillend toch ook weer, vroeger toeging en hoe het thans geschiedt.

Daarom leek het ons wel eens goed een kijkje te nemen bij de "Nachbarn" bij onze oosterburen om te vernemen hoe het daar eens verliep. Daarbij hebben we ons laten leiden door een beschrijving ervan in het boek van rector H. Specht "Das Bentheimer Land" (1934).

Opmerkelijk is dat bepaalde liederen in het "Nederlands" pleegden te worden gezongen.

Op Oudejaarsavond (Silvester-abend) klommen de ongetrouwde burgerjongens met lange ijzeren stangen omhoog naar de kerkklokken en begonnen daarop te slaan. Vaak urenlang. Ze noemden deze "bezigheid" beieren, en gaven zich zelf de naam "Beierjongs".

Met schieten, blazen op de midwinterhoorn en ook met klokkeluiden wilde men in de "gewijde nachten" de zwarte wintergeesten verdrijven.

Hoog hingen de klokken over het dorp. Ze beschikten over de luidste stem in de parochie.

Men spande zich zo in met deze bezigheid, dat verschillende klokken daarbij stuk gingen.

"Dat is reeds de derde klok, die op deze wijze, in verloop van weinige jaren op geweldadige manier vernietigd is", klaagde burgemeester Aschendorf van Uelsen in 1834, bij een aangifte wegens onbehoorlijk beieren.

De regering probeerde de beier-uitwassen uit de weg te ruimen, doch jong en oud geloofden het overgebrachte beier-recht te moeten vasthouden. In het jaar 1840 kwam het in Uelsen, in 1870 in Georgsdorf en in 1878 in Neuenhaus tot regelrechte beier-oorlogen.

Osnabrücker militairen moesten ingrijpen en ter bescherming van de beambten en de geestelijkheid, die de "beier-jongs" van hun snode grappen in de donkere nieuwjaarsnachten wilden afhouden.

In de dertigerjaren van deze eeuw beierden de kerkdorpen in de Duitse grensplaatsen de zeden waardig en pas op de laatste dag van het oude jaar.

De stad Neuenhaus vierde Silvester nog altijd op bijzondere wijze. Om tien uur 's-avonds verzamelden zich jong en oud, bij de "Uelser Tor". Onder aanvoering van de nachtwaker, die de uren uitbazuinde zong de bonte schare:

"Doar kom wij aangetreden, de Klock slaat over tien.

Slaapt maar geröst in Vreden, wij zullen der well to sien.

Maakt dör en Fensters dicht, bewaart Uw Vuur en Licht,

Gij könt slaapen - wij moeten waaken.

Dat is onze Plicht! Plicht! "



Vroeg om vijf uur stelden zich bij de nachtwaker weer begeleiders op.

Ze begroetten tijdens de rondgang het nieuwe jaar met het lied:

"Het oude jaar is nu voorbij, het nieuw is aangekomen,

Daar wenschen wij, van Harten blij, aan Uw en alle Vroomen,

Den nieuwen Geest in 't nieuwe Jaar, glucksalig Leven met mekaar

En God sall ons gelijden!

Fijf heeft de Klock - wij schijden."

Op het platteland at men met Silvester "satt Fleeß". Vandaar dat men deze avond "Volbuuksaobend" noemde. Op de laatste dagen van het oude jaar bakte de boerin in een vaak zinvol versierde ijzeren plaat, koek en gaf daarvan iedere huisbewoner op nieuwjaarsmorgen honderd stuks.

De knechten en meiden kregen daarnaast nog een grote metworst en een brood. Met deze gaven gingen ze hun ouders bezoeken. Ze gingen "hen kookken".

Op de straten rondom Neuenhaus en Veldhausen ver-
maakten zich de kinderen en volwassenen op "Handgif-
tedag" met klootschieten en de buurtschappen hielden
op 2 januari "Gemeindeversammlungen".

Nu het toch over oud en nieuw gaat, is het ook wel
onderhoudend hierop nog even verder in te gaan.

Hiervoor nemen we de Duitse "platschriever" Hein-
rich Hensen "knetseum" in de arm.

In wat boerschapp'n gungen op niejoarsdag de naobers
nao mekaar too. Dat konn'n ze op een'n dag nich
redd'n en zoa hölt de visiteriej vake noch de hele
maond januari deur an.

Daor gaff't earst een oet de fleske - de vrouleu
kreeg'n zokker in't gläesken.

Wat leu maak'n t'al te gek. Dee zett'n de hele taofel
zo voll met wegge, kreentn stoet en beschuut'n, dat
ze haoste gin stie mear konn'n vind'n um zich ne
plakke te smeer'n.

Het was gebroek dat oet elk hoes earst

de ool'n kwamm'n en dan de jonge leu.

Wat ne visiteriej was dat, dat köj oe
veurstell'n.

Keender, dee d'r oet trouwt wass'n of dee erg'ns
deenen, gung'n de hele tied nao ear Ollershoes
op visite. Dat neum'n ze, zo as hier veur ôk
al steet te leazen "hen kook'n".

Oolejaorsaovend mossen ze d'r teeg'nt braand-
haal'n weas'n, zo bie veur uur. Ze brach'n n'n
groothwegge met en ne lang'n wost, dee ze um
'n hals kôn'n hang'n.

De "kook'rs" bleev'n töt twee of dree januari.

D'n tweed'n januari neumd'n ze "Handgift", mer
'n deard'n wör wall is "Vootgift" neumt. Want
visite, dee te lange blif, dee bi'j noch à gauw
zatt. As ze wotgung'n, kreeg'n ze honderd niejoars-
kook'n met.

Tot zover Hensen. Een opmerking tot besluit achten
we hier wel op zijn plaats. Merkwaardig is namelijk
dat Specht de knechten en maagden een honderdtal
nieuwjaarskoeken laat meegeven, als ze op bezoek
gaan naar hun ouder's-huis, terwijl Hensen juist
aan de "kook'rs" honderd koeken laat geven door
hun eigen ouders.

Denekamp, november 1978

1ste (12de) maand JANUARIJ met 31 dagen.

Die alleen op hoop leeft, sterft van honger.

DAGEN VAN				
de maand	de week	het jaar		
1 31	a	1	1 365	
2 30	b	(52)	2 364	De spiering verschijnt in 't IJ.
3 29	c		3 363	
4 28	d		4 362	
5 27	e		5 361	
6 26	f		6 360	
7 25	g		7 359	
8 24	a	2	8 358	
9 23	b	(51)	9 357	
10 22	c		10 356	
11 21	d		11 355	
12 20	e		12 354	
13 19	f		13 353	
14 18	g		14 352	
15 17	a	3	15 351	
16 16	b	(50)	16 350	De winter heleborns bloeit.
17 15	c		17 349	
18 14	d		18 348	
19 13	e		19 347	
20 12	f		20 346	
21 11	g		21 345	
22 10	a	4	22 344	Het geurige hoofblad bloeit.
23 9	b	(49)	23 343	Het nieskruid, <i>heleborus</i> , bloeit.
24 8	c		24 342	Het goudhaantje broedt in de dennenbosschen.
25 7	d		25 341	
26 6	e		26 340	
27 5	f		27 339	
28 4	g		28 338	De eerste madeliefjes bloeijen.
29 3	a	5	29 337	
30 2	b	(48)	30 336	De manlijke katjes van den hazelaar bloeijen.
31 1	c		31 335	

De bloemen, komt haar de zon verlichten,

Gaan open; de meesten naar ik meen.

Maar steeds zich naar de zon te rigten

Dat doet er eene enkele alleen.

Uit: Landbouwalmanak, 1860

W.C.H. Staring

inhoudsopgave

Blz.

1	'n woord van te vuurt'n
5	mededelingen
10	verleden tijd
11	Sint Nicolaas
13	Uit een Overlijdensboek 1723
15	"Dat is ons zoo dierbare Twenthe!"
19	't Fluier
21	de Konjer
25	Het Agelerbroek in de ban van Koning Winter
29	Over "Celtic-fields" en nog wat
33	Over de Hunenborg
43	Koekoek
45	de Stoomtram (2)
51	de slachttied is weer an ê brökken
65	oud en nieuw



